

A népek önrendelkezési joga

Szerző: TÓTH Norbert

Affiliáció: egyetemi docens, Nemzeti Közszerológati Egyetem Nemzetközi és Európai Tanulmányok Kar

Rovat: Nemzetközi jog

Rovatszerkesztő: Sulyok Gábor

Lezárás dátuma: 2018.07.25

Idézési javaslat: TÓTH Norbert: „A népek önrendelkezési joga” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: SULYOK Gábor) <http://ijoten.hu/szocikk/a-nepek-onrendelkezési-joga> (2018). Konkrét szöveghelyre való hivatkozáshoz javasoljuk a szövegbeli bekezdésszámok használatát, pl. [8] vagy [12]–[18].

A népek önrendelkezési joga nemzetközi jogi elismerésére csak a XX. században került sor. A nemzeti önrendelkezés mint politikai koncepció vagy elv viszont – a nacionalizmus mint politikai ideológia kialakulásának köszönhetően – legalább a XVIII. század végétől létezik a nemzetközi érintkezésben. Az önrendelkezési elv megjelenésére mint kihívásra más politikai ideológiák – köztük elsősorban a liberalizmus és a marxizmus – is reagáltak és megfogalmazták azzal kapcsolatban saját álláspontjukat. Az önrendelkezési elvre hivatkozva az elmúlt néhány évszázadban számos független állam vagy egyéb különleges jogállású entitás jött létre. A népek önrendelkezésének elvét mint jogelvet az ENSZ Alapokmánya ismerte el 1945-ben. A népek önrendelkezési jogát mint kollektív emberi jogot az univerzális nemzetközi szerződéses jog viszont csak 1966-ban deklarálta. A népek önrendelkezési joga a gyarmati rendszerek felszámolásának jogalapja lett, a dekolonizációs narratíván kívül viszont tovább él az önrendelkezés politikai megközelítése is, amely alkalmas eszköz arra, hogy bizonyos szuverenitást érintő konkrét helyzeteket a nemzetközi közösség utólag legitimáljon.

Tartalomjegyzék

- 1. A népek önrendelkezési jogának elismeréséhez vezető út**
- 2. Az önrendelkezési jogra vonatkozó főbb elméleti koncepciók 1945-ig**
- 3. A népek önrendelkezési joga**
  - 3.1. Jogelvtől az emberi jogig – a népek önrendelkezési jogának kibontakozása 1945 után
  - 3.2. A népek önrendelkezési jogának alanya
  - 3.3. A népek önrendelkezési jogának tartalma és terjedelme az egyetemes nemzetközi jogban
  - 3.4. A népek önrendelkezési jogának megjelenése egyes regionális nemzetközi jogi rezsimekben és a belső jogokban
- 4. A népek önrendelkezési jogának lehetséges jövője**
- 5. JEGYZETEK**

1. A népek önrendelkezési jogának elismeréséhez vezető út

1. oldal

[1] Az önrendelkezési jog mint kollektív^[1] emberi jog^[2] és egyúttal olyan jogelv, amely az emberi jogok érvényesülésének egyik előfeltétele.^[3] Talán legfontosabb funkciója a nemzetközi rendszer reprezentatívá és ezáltal demokratikusabbá tétele és a népek közötti egyenjogúság megteremtése mint meglehetősen általános célkitűzés. Ezenkívül a dekolonizációs folyamat normatív alapjaként is funkcionált vagy funkcionál. A népek önrendelkezési joga elméleti alapjainak megfogalmazását valamelyest megelőzte az egyén, vagyis a természetes személy önrendelkezési joga elismerésének igénye. Mindkét esetben arról volt vagy van szó, hogy az érintett(ek) jobban alá voltak/vannak vetve más vagy mások hatalmának, akaratának, mint a vele/velük ténylegesen azonos helyzetben lévő más szubjektumok vagy szubjektumegyesülések. A népek önrendelkezési jog a „ki döntsön?” kérdésre ad választ^[4] és a népek között korábban létező egyenlőtlenséget kívánja felszámolni, mivel annak fennmaradását morális értelemben igazságtalannak tekinti.

[2] A népek önrendelkezési jogának elismeréséhez mindenekelőtt a modern értelemben vett népnek kellett megszületni oly módon, hogy a népszuverenitás elve elismerést nyerjen. Ebben a tekintetben a XVIII. században történt meg az áttörés, mégpedig egyfelől az amerikai függetlenségi háború korábbi brit gyarmatok általi sikeres megvívásával, valamint az 1789. évi francia forradalom győzelmével.^[5] Természetesen a két történelmi esemény nem előzmények nélkül következett be. A nép létrejöttét megelőző évszázadokban is előfordult, hogy egy meghatározott terület sorsközösségben egyesülő lakossága elszakadt vagy megpróbált elszakadni attól a politikai egységtől, amelyhez korábban tartozott. Ezekben az esetekben általában arról volt szó, hogy egy korábban többé-kevésbé független politikai közösség függetlensége külső hódítás eredményeképpen megszűnt vagy bel- és külpolitikai mozgástere jelentősen lecsökkent, az elszakadási törekvés pedig az egykori igazságosnak tartott helyzet helyreállítását célozta. A népek önrendelkezése egyfajta premodern előképei közül meg kell említeni a skót függetlenségi háború során 1320-ban elfogadott Arbroath-i Nyilatkozatot,^[6] amelyben skót nemesek az egész közösség nevében eljárva XXII. János pápához címzett nyilatkozatukban deklarálták Angliától való függetlenségüket. Erre vonatkozó jogukat még természetjogi, vallási és történelmi jogcímekre alapozva fogalmazták meg. Az Egyesült Államok Szenátusa határozatában az Arbroath-i Nyilatkozatot az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat egyik modelljének tekintette.^[7]

[3] A csak később kialakuló önrendelkezési jog távoli előzményeihez tartozik tulajdonképpen minden olyan ókori és középkori felkelés vagy szabadságharc, amely a szűk csoportérdekeken túlmutató céllal, egy tágabb közösség számára szerette volna megteremtteni vagy helyreállítani az igazságosnak gondolt helyzetet, amelyet vagy egy külső hódítás, vagy pedig szűk elitérdekek akadályoztak. Az ókorból példa lehet erre a Makkabeus-felkelés az i.e. II. századból vagy egy évszázaddal később a rómaiak elleni kelta lázadás Britannia provinciában. Ugyanebbe a körbe tartoznak a svájci szabadságküzdelmek a XIII-XIV. században. Az Európán kívüli földrajzi felfedezések és hódítások XV. századi kezdete azzal a következménnyel is járt, hogy a kor nemzetközi jogi gondolkodói igyekeztek értékelni a területfoglalások jogszerűségét. Bartolomeo de las Casas például úgy vélte, hogy az őslakosok képesek voltak saját magukat kormányozni, ezért meghódításukat igazságtalannak tartotta.^[8] Francisco de Vitoria is azon az állásponton volt, hogy a meghódított lakosság volt az érintett területek ura és az saját magát kormányozta.^[9] Francisco Suárez pedig a népek joga alapján szuverén nemzeteknek tekintette az őslakosokat, akikkel szemben – néhány esetet kivéve – nem lehetett volna igazságos háborút folytatni.^[10] Az őslakos népek szuverenitását később Erasmus, Hugo Grotius vagy éppen Pufendorf is elismerte, a jórészt európai államok gyakorlata azonban nagyon sokáig nem felelt meg a jogtudósok által felállított morális, természetjogi vagy vallási mércéknek ebben a tekintetben,^[11] ugyanis az újonnan felfedezett területeket *terra nullius*nak, azaz „senki földjének” tekintették.^[12] Jóval később, már a XX. században, Nyugat-Szahara kapcsán a Nemzetközi Bíróság megállapította, hogy az ügyben szereplő terület a gyarmatosítás idején nem volt *terra nullius*.^[13] *Sublimus Deus* kezdetű, 1537-ben kiadott bullájában III. Pál pápa már emberi fajról (*humanum genus*) írt és mivel „az indiánok valóban emberek [...] a nevezett indiánokat és minden további, a keresztények által később felfedezett népet semmi esetre sem lehet megfosztani szabadságuktól vagy tulajdonuk birtoklásától még abban az esetben sem, ha azok nem Jézus Krisztus

hitének követői, [...] rabszolgaságra sem vethetők, ha ez utóbbi mégis megtörténne, úgy az semmis és hatálytalan.”^[14] A *Sublimus Deus* bulla szakított a Szentszék korábbi nézetével és VIII. Orbán pápa 1639-ben kiadott *Commissum nobis* kezdetű bullájában – igaz nem kellő határozottsággal, de – megerősítette ezt az irányvonalat.^[15] Az 1648. évi vesztfáliai szerződésrendszer az állami szuverenitás elismerésével lényegében megteremtette a különbséget a civilizált nemzetek és a bennszülött népek (*peuples sauvages*) között, amelyek közül kizárólag az előbbieket rendelkezhetek bármiféle nemzetközi jogon alapuló jogokkal.^[16]

[4] A felvilágosodás során fokozatosan alakult ki a népszuverenitás gondolata, amely először^[17] az Egyesült Államok megalakulásában és az 1789-es francia forradalomban realizálódott. Előbbi felfogható a népek önrendelkezési joga külső és belső, míg utóbbi belső oldala gyakorlásának egyfajta közvetlen előképeként is.^[18] Érdekes ugyanakkor, hogy az 1789. évi ember és polgár jogainak nyilatkozata nemzetről szövegezte a szuverenitás hordozójáról,^[19] és a francia forradalmat követő esztendőben a Francia Köztársaság a nemzetek önrendelkezésére hivatkozva – népszavazások segítségével – növelte is területét.^[20] Természetesen e jelentős történelmi eseményeket megelőzően is fogadtak el egyoldalú aktusként különféle nyilatkozatokat vagy kiáltványokat a magukat elnyomottnak érző és mások nevében fellépő társadalmi csoportok a XVII–XVIII. században. Az 1581. évi hági manifesztum^[21] a Németalföldi Egyesült Tartományokra, Rákóczi 1703-as brezáni kiáltványa pedig a „magyar nemzetre”, sőt az „ország népére” hivatkozva indította meg a szabadságharcot a Habsburg-dinasztia ellen.^[22] A XVIII. századtól fokozatosan kialakuló népfogalom, csak lépésről-lépésre kooptálta a természetes személyek összességét. A tizenhárom amerikai gyarmat elszakadása és a párizsi események a legtöbb ezt követő függetlenségi mozgalmat – köztük különösen a latin-amerikai szabadságtörekvéseket – inspirálta.^[23] Az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat, csakúgy mint a korábbi szabadságharcok során született manifesztumok és más dokumentumok zöme, még a kormány által elkövetett igazságtalanságokra és a természetjogra hivatkozva alapozta meg az elszakadást,^[24] mivel a nemzetközi jog ekkor még nem ismerte el a népek önrendelkezési jogát. Ez a későbbi évtizedekben sem változott meg, noha az elszakadni vágyó Európán kívüli területek – nemzetközi jogi jogcím nélkül is – egyre gyakrabban önrendelkeztek, és ennek általában – a jól bevált formulát alapul véve – függetlenségi nyilatkozatok elfogadásával próbálták érvényt szerezni. A függetlenségi nyilatkozatok zöme hosszú sérelemkatalógust jelentett, ezzel próbálták ugyanis igazolni az elszakadást, míg konkrét nemzetközi jogi jogalap hiányában valamilyen természetjogi jogcímre hivatkoztak. A sikeres függetlenségi harc – azaz az önrendelkezés – eredményét általában nemzetközi szerződéssel is megpróbálták bebiztosítani és – legalább utólag – a pozitív nemzetközi jog keretei közé terelni.

[5] A XIX. században továbbra is megmaradt a civilizált nemzetek és bennszülött népek közötti különbségétel. Európában ugyanakkor a nacionalizmus mint ideológia megjelenése és a kulturális értelemben vett nemzetfelfogás kialakulása kihívás elé állította a francia forradalommal megalapozott „nép”, más szóval a politikai nemzet koncepcióját és függetlenségi törekvések új, immár tisztán nemzeti alapon is kialakulhattak. A nacionalizmus – amelynek célja egyre inkább a kulturális elven alapuló nemzetállam létrehozása volt – elősegítette a német és olasz egységtörekvések sikerét és egyúttal számos európai szabadságmozgalom felhajtóereje lett. A század közepén vagy a második felében született függetlenségi nyilatkozatok már nem annyira vallási alapot jelöltek meg az elszakadás igazolásaként, hanem inkább a közösséget ért sérelmekre és történelmi, részben természetjogi, sőt, időnként (valójában akkor még nem létező) nemzetközi jogi jogcímekre is céloztak. Jó példa erre az 1849. április 19-én elfogadott magyar Függetlenségi Nyilatkozat, amely a Habsburg-dinasztia egyik bűneként a „népjog [...] lábbal tapodását” is megjelölte.^[25] Afrika területét jórészt európai hatalmak osztották fel egymás között, az államok vagy a népek között sem jogi, sem pedig tényleges értelemben nem volt teljes egyenlőség ebben az időszakban. A század második felében az európai nagyhatalmak elismerték a balkáni török uralom alatt élő nemzetek félszuerén vagy szuerén államok létrehozásához való jogát, és az ún. keleti kérdés rendezését hivatott 1878. évi berlini kongresszus lezárásaként elfogadott szerződéssel az újonnan alakult dél-kelet-európai

országok nemzetközi jogi elismerést is nyertek. Ez a mozzanat betetőzte a nemzetek önrendelkezése politikai elvként való megjelenését.^[26] Az első világháborúhoz közeledve a nemzeti elvre ráerősítve próbálták egymást gyengíteni az európai nagyhatalmak. Egyrészt a különféle pánnacionalizmusok (például pánszlávizmus), másrészt a soknemzetiségű államokban kisebbségben élő közösségek nemzeti törekvéseinek direkt vagy indirekt támogatásával.

[6] A világháborút követő rendezés a nemzeti elv és a nemzetek önrendelkezés politikai természetű elvét is figyelembe vette, így számos új állam jöhetett létre. Egyúttal a győztes hatalmak a kisebbségi nemzetiségek jogait garantálni igyekvő új nemzetközi jogi védőhálót is létrehozta. Ezenkívül a Nemzetek Szövetsége ernyője alatt 1919-ben létrejött az ún. mandátumrendszer, amellyel az első világháborúban vesztes államok gyarmati területeit a győztesek egymás között felosztva igazgathatták, a teljes rendszert pedig a Nemzetek Szövetsége felügyelete alá helyezték.^[27] A mandátumrendszer felfogható a csak később elismert népek önrendelkezési joga egyfajta előszobájaként is.^[28] A „civilizált nemzetek” és a „bennszülött népek” közötti különbségtételt a Nemzetek Szövetsége Egyezségokmánya „fejlett nemzetekre”^[29] és „népekre, amelyek még nem tudják magukat önállóan kormányozni” valamelyest finomította ugyan, de a mandátumrendszer keretében átmenetileg az utóbbiakat alárendelte az előbbieknél.^[30] A Nemzetközi Bíróság a Namíbia-ügyben hozott tanácsadó véleményében később ezzel kapcsolatban megállapította, hogy az Egyezségokmány 22. cikke „a civilizáció szent hivatása” fordulatának „végső célja az érintett népek [...] önrendelkezése és függetlensége volt” az azóta végbement jogfejlődés fényében.^[31] Érdekesség, hogy az Állandó Nemzetközi Bíróság 1920-ban elfogadott Alapszabályának közismert 38. cikke a - >nemzetközi szokásjog kapcsán megtartotta a „civilizált/művelt nemzetek” fordulatot, amelyet a Nemzetközi Bíróság ENSZ Alapokmányhoz mellékelte ma is hatályos Alapszabálya is átvett. Ezenkívül számos, az első világháború után kötött kétoldalú szerződés elismerte az „önrendelkezés elvét”.^[32] A nemzetiszocialista és fasiszta nemzetközi jogi elképzelések nem kedveztek az önrendelkezési elv továbbfejlődésének, mivel nem ismerték el a nemzetek, valamint a népek egyenlőségét.^[33] Az 1941. augusztus 14-én, az amerikai elnök és a brit miniszterelnök által kiadott Atlanti Chartaként ismert együttes nyilatkozat viszont már a jövőre vonatkozóan számolt a népek önrendelkezési jogával,^[34] amelyet implicite az 1942. január 1-jén elfogadott Egyesült Nemzetek Nyilatkozata is megerősített.^[35]

[7] A két világháború között számos konkrét ügyben merült fel a nemzeti önrendelkezés kérdése. Az 1917. december 6-án Oroszországtól függetlenné vált Finnország területéhez tartozó – de csaknem kizárólag svéd ajkú Åland-szigetekre – a háborúban semleges Svédország is bejelentette igényét. Stockholm önrendelkezési népszavazás tartását követelte Ålandon, ám ezt Finnország elutasította.^[36] A helyzet lokális háború kialakulásával fenyegetett, így az ügy később a Nemzetek Szövetsége Tanácsa elé került, ahol Svédország és Finnország szóbeli nemzetközi megállapodást kötött, amelyben előbbi elismerte a terület feletti finn fennhatóságot, cserébe Helsinki vállalta, hogy széleskörű területi autonómiát, vagyis egyfajta belső önrendelkezést biztosít az ålandi lakosságnak. A megállapodás tartalmát a megbeszélésről készített jegyzőkönyv tanúsítja, az ålandi autonómia pedig túlélte a második világháborút és az egyéb viszontagságos évtizedeket.^[37] A másik jelentős, szintén Finnországgal kapcsolatos ügy Kelet-Karéliára vonatkozott. Finnország és Szovjet-Oroszország az 1920. évi dorpati szerződéssel^[38] rögzítették közös államhatárukat, amellyel bizonyos települések a korábbi oroszországi Finn Nagyhercegség területéből Szovjet-Oroszországhoz kerültek, azokat egyesítették az oroszországi kelet-karéliai autonóm területtel. A dorpati szerződés elismerte a karéliai lakosság önrendelkezéséhez való nemzeti jogát, amit az orosz delegáció egy nyilatkozattal is megerősített. Önrendelkezés alatt autonómiát értettek, azonban az valójában csak papíron létezett. Emiatt 1923-ban a Nemzetek Szövetsége Tanácsa tanácsadó véleményt kért az Állandó Nemzetközi Bíróságtól, amelyben aziránt érdeklődött, hogy vajon a dorpati szerződés és az orosz nyilatkozat létrehozta-e a Szovjetunió Finnországgal szembeni nemzetközi jogi kötelezettségét az önrendelkezéssel kapcsolatban. Az Állandó Nemzetközi Bíróság azonban megállapította, hogy a kérdést nem válaszolhatja meg, mivel azzal jogvitát döntene el, ráadásul a Szovjetunió akkor még nem volt a Nemzetek Szövetsége tagja.^[39] A fenti eseteken kívül esetlegesen, de az is előfordult, hogy az

államhatárok megállapítása kapcsán népszavazással döntöttek egy-egy terület hovatartozásáról. Az 1919. évi versailles-i szerződés Schleswig kapcsán a lakosság akaratának figyelembevételét írta elő ebben a vonatkozásban, és két, 1920-ban tartott népszavazás után alakult ki a dán-német államhatár.^[40] Hasonló népszavazásokra került sor német-lengyel vonatkozásban – szintén a versailles-i szerződés alapján – Felső-Sziléziában és Kelet-Poroszországban, továbbá Ausztria és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság államhatára kapcsán az 1919. évi Saint-Germain-en-Laye-i szerződésre hivatkozva. A „szuverenitási népszavazások” közül meg kell még említeni az 1921-ben Sopronban és környékén tartott referendumot, amelyre az Ausztria és Magyarország között kötött 1921. évi velencei jegyzőkönyv alapján került sor.

2. Az önrendelkezési jogra vonatkozó főbb elméleti koncepciók 1945-ig

[8] Az önrendelkezéssel kapcsolatos jelentősebb elméleti elképzelések a nacionalizmus XIX. századi térnyerésének köszönhetően más politikai ideológiákra hatást gyakorolva jelentek meg a XX. század fordulóján. Eleinte különféle szerzők a marxizmus és a nacionalizmus viszonyát boncolgatták. Otto Bauer osztrák szociáldemokrata gondolkodó és politikus 1907-ben publikált „A szociáldemokrácia és a nemzeti kérdés”^[41] című művében úgy gondolta, hogy csak a szocializmus teremti meg a nemzeti közösség számára a nemzet teljes önrendelkezésének lehetőségét,^[42] amely miatt „egy nemzetállam valamennyi nemzete munkásosztályának szükségszerű alkotmányos programjává válik a nemzeti autonómia, a nemzetek önrendelkezése.”^[43] A nemzeti autonómiát csak egy lépésnek tekintette a nemzetek teljes önrendelkezése felé vezető úton.^[44] A nemzetek önrendelkezését viszont nem a területi, hanem a nemzetiségi elv alapján tartotta kivitelezhetőnek, mivel az előbbi szerinte újból és újból kialakuló nemzeti küzdelmekhez vezet.^[45] Bauerhez hasonlóan vélekedett például Jászi Oszkár^[46] vagy Karl Renner^[47] is, igaz ők az elszakadás helyett jórészt autonómiában gondolkodtak. Rosa Luxemburg az önrendelkezéssel szemben pedig inkább a kisebbségek jogegyenlőségét ajánlotta.^[48] A nemzetek önrendelkezésének ausztromarxista koncepcióját kritizálva Sztálin úgy találta, hogy a nemzet legfontosabb ismérve a közös nyelv, szemben például az ún. állami közösséggel, amely esetében ez nem szükséges.^[94] A nemzeti önrendelkezés kapcsán a területi elvet tartotta lényegesnek a nemzetiségi elvvel szemben, mert véleménye szerint az utóbbi szétszabdálja és meggyengíti a munkásosztályt.^[50] Az önrendelkezés különféle formái – autonómia, föderáció, különválás – közül az adott nemzetet körülvevő konkrét történelmi körülmények határozzák meg, hogy melyik felel meg leginkább a munkásosztály érdekeinek – vélte Sztálin.^[51] Az első világháborút követően mindehhez már azt is hozzátette, hogy a nemzetek önrendelkezési jogát felváltotta a nemzetek és gyarmatok állami különválására való jogának forradalmi jelszava,^[52] amit Lenin egyébként már korábban is felvetett.^[53] Sztálin szerint a nemzetek önrendelkezése a kommunizmus első szakaszában lesz csak fontos, míg a második fázisban, vagyis a világforradalom győzelmével szükség lehet majd egy közös nyelvre, amely megszünteti a nemzetek közötti különbségeket és így a nemzetek önrendelkezési joga a folyamat legvégén okafogyottá válik.^[54] Lenin nemzeti önrendelkezésről vallott nézetei az idők során valamelyest változtak, kezdetben egyértelműen a centralizált államot támogatta ebben a kérdésben és a nemzeti elven alapuló föderációt például elutasította.^[55] Később álláspontja – az oroszországi tényleges nemzetiségi helyzet miatt – megváltozott, és Szovjet-Oroszország végül föderatív formában alakult meg.^[56] 1914-ben kiadott, „A nemzetek önrendelkezési jogáról” címet viselő cikksorozatában a nemzetek önrendelkezési joga alatt már egyértelműen az elszakadáshoz való jogot értette.^[57] Lenin a nemzetiségi szempontból heterogén államot elmaradottnak tekintette, a nemzeti elven működő államot pedig ennél fejlettebbnek és a kapitalizmus szempontjából ideálisnak gondolta.^[58] Szerinte a nemzeti államnak – amely a nemzetek önrendelkezési joga alapján jön létre – a szocializmus fejlődése szempontjából az a funkciója, hogy a nacionalizmust elnyomva előkészítse a proletariátus nemzetközi összeolvadását.^[59] Azaz a különféle marxista alapú irányzatok inkább eszközt láttak az önrendelkezésben, semmint végcélt.

[9] Woodrow Wilson amerikai elnökhöz köthető a nemzeti önrendelkezés talán legismertebb XX.

század eleji liberális megközelítése, amely – többek között – Giuseppe Mazzini, William Gladstone vagy John Stuart Mill gondolataira is támaszkodott.^[60] Wilsonnak a Kongresszus előtt az első világháború utáni rendezéssel kapcsolatban 1918. január 8-án elmondott beszédében („Tizennégy pont”) több utalás is található az önrendelkezésre vonatkozóan.^[61] Beszédének bevezetőjében az elnök úgy fogalmazott, hogy „a területgyarapodás és hódítás korának vége”. Ezt a fordulatot a „Tizennégy pont” ötödik elemével – amely szerint minden gyarmati szuverenitási kérdésben egyenlő súllyal kell figyelembe venni az érintett lakosság érdekeit és annak a kormánynak a méltányos követeléseit, amelynek jogcíméről határozni fognak – együttesen néhányan a gyarmati népek önrendelkezési jogának nagy hatalmi elismerése kezdeteként értelmezték,^[62] noha ezt később maga az érintett igyekezett többször cáfolni.^[63] Ezzel szemben a kongresszusi beszéd több pontja foglalkozott implicit módon a legyőzött európai államok területén élő nemzetiségek önrendelkezési jogának elismerésével, mégpedig a nemzeti elv alapján. Így Wilson az olasz határok nemzeti határvonalak mentén való kiigazítását szorgalmazta.^[64] Emellett a Monarchia népeinek, valamint Törökország nem török nemzetei autonóm keretek közötti fejlődéséért is síkra szállt.^[65] Végül egy, a nemzeti elv alapján létrehozott független Lengyelország elismerését is támogatta.^[66] Az első világháborút követő rendezés végül csak részben valósult meg Wilson elképzelései szerint, a békeszerződések bár kombinálták a nemzeti és területi elvet, de a gyakorlatban és legtöbbször az utóbbinak biztosítottak elsőbbséget. A wilsoni megközelítés szerint az önrendelkezési elv és a demokrácia között szoros kapcsolat van, amelynek köszönhetően az előbbi érvényre juttatásának automatikus következménye a demokrácia terjedése.^[67]

[10] Egyedi és emiatt az önrendelkezési elv nagyon sajátos megközelítése volt a cionizmus koncepciója. Herzl Tivadar *A zsidó állam* című, 1896-ban publikált művében a szétszóratásban élő és sok szempontból rendkívül heterogén zsidó közösség érdekében lépett fel egy állam létrehozására vonatkozó igénnyel. Előbb a közösség tagjai közötti kohéziót kellett megteremteni, majd az önrendelkezéshez egy konkrét földrajzi területet kellett szerezni. Adjanak nekünk szuverenitást^[68] – írta Herzl, és ez azt is jelentette, hogy szemben a nemzeti önrendelkezés eseteinek zömével, ahol előbb állt rendelkezésre a terület és csak az idők során alakult ki az ott élők közül egy nemzeti közösség, a zsidóság esetében ez fordítva történt. Herzl Argentína egy részén vagy Palesztinában tudta volna elképzelni a létrejövő zsidó államot, és az igény jogosságát az addigi önrendelkezési példákhoz hasonlóan, történelmi sérelmekkel, különösen a többi nép antiszemitizmusával igyekezett igazolni.^[69] Az elképzelés végül a későbbi Palesztina Mandátumterület nyugati részén valósult meg. 1917-ben az akkori brit külügyminiszter, James Balfour egy a Walter Rotschild bárónak írt levelében leszögezte, hogy „őfelsége kormánya jóindulattal tekint egy a zsidó nép számára Palesztinában létrehozandó nemzeti otthonra”,^[70] amit később önrendelkezésre vonatkozó állami ígéretként értelmezték.

3. A népek önrendelkezési joga

3.1. Jogelvtől az emberi jogig – a népek önrendelkezési jogának kibontakozása 1945 után

[11] A sokak szerint világrendet megalapozó jelentőségű^[71] népek önrendelkezési joga a második világháború utáni új nemzetközi jog egyik sarkalatos elveként az ENSZ Alapokmányában került elismerésre.^[72] A népek önrendelkezési jogára a Dumbarton Oaks-i tervezetek között még nem volt utalás, az csak a San Franciscó-i konferencián került elő.^[73] A Szovjetunió ragaszkodott hozzá, hogy a népek/nemzetek önrendelkezési joga megjelenjen a tervezetben, mire a négy nagyhatalom ennek megfelelő közös szövegváltozatot nyújtott be javaslatként a konferencián.^[74] Ezt számos egyéb, főleg Európán kívüli és kommunista ország támogatta, míg néhány, főként nyugat-európai és latin-amerikai állam aggodalmának adott hangot.^[75] Belgium például – egyebek mellett – attól tartott, hogy az önrendelkezési jog beavatkozási jogcím lehet külföldi államok számára nemzetiségek és kisebbségek védelme érdekében.^[76] A közvetlenül érintett nyugati országok pedig nem igazán akartak még ekkor lemondani gyarmataikról.^[77] A San Franciscó-i konferencia anyagaiból úgy tűnik,

hogy a szövegezők eredetileg csak az ENSZ tagjai számára biztosították volna ezt a jogot,^[78] sőt, az Alapokmány „Mi az Egyesült Nemzetek népei” fordulata is ezt az értelmezést valószínűsíti, így a jogalkotói szándék és a későbbi gyakorlat között tatóngó úr jött létre.^[79] Tény, hogy 1945-re a nemzetiszocialisták és fasiszták jelentősen kompromittálták a nemzeti elvre alapozott önrendelkezési „jogot”,^[80] így nem volt meglepő az országok egy részének vonakodása. Másrészt a szovjet kormány ezáltal további célok elérésében is bízhatott. Nem lévén gyarmattartó hatalom, a népek önrendelkezési jogának Alapokmányba való beemeléseivel reménykedhetett az érintett nyugati nagyhatalmak dekolonizációs folyamat okozta fokozatos gyengülésében, továbbá az ily módon függetlenedő államok szimpátiájának elnyerésében. A Szovjetunió emiatt meglehetősen korán összekapcsolta a népek önrendelkezési jogát a gyarmati elnyomás alóli felszabadulás céljával.^[81]

[12] Az Alapokmány végül két helyen is utal a népek önrendelkezésének jogelvére. Egyrészt rögtön az ENSZ céljait és elveit taglaló I. fejezetben, ahol a nemzetek közötti baráti kapcsolatok fejlesztését mint szervezeti célt – egyebek mellett – a népeket megillető egyenjogúság és önrendelkezési jog elvének tiszteletben tartására alapozza.^[82] Az Alapokmány nyelvi változatai között e tekintetben ugyanakkor némi jelentésbeli eltérés van. Az angol, az arab, a kínai, az orosz, a spanyol verziók ugyanis a népek önrendelkezésének elvéről, míg például a francia változat a népeket megillető jogról szól.^[83] „A nemzetközi gazdasági és szociális együttműködés” címet viselő IX. fejezetben, lényegében megismételve a korábbiakat, az Alapokmány leszögezi, hogy a nemzetek közötti békés és baráti kapcsolatok a népeket megillető egyenjogúság és önrendelkezési jog elvének tiszteletben tartásán alapulnak.^[84] Azaz az ENSZ tagállamai a szervezet segítségével olyan nemzetközi rendet tartanak fent, amely a nemzetek közötti békés és baráti kapcsolatok rendszerét jelenti, ennek ugyanakkor a népek önrendelkezési jogának tiszteletben tartása az egyik feltétele. Másképpen fogalmazva, az ENSZ céljai nem valósulhatnak meg a népek önrendelkezési joga nélkül.

[13] Az Alapokmány nem határozta meg a népek önrendelkezési jogának pontos tartalmát, de létrehozta az ún. nemzetközi gyámsági rendszert és nyilatkozott az ún. önkormányzattal nem rendelkező területekről. Előbbi olyan ún. gyámság alatt álló területekből állt, amelyeket az ENSZ Közgyűlése által jóváhagyott nemzetközi (gyámsági) megállapodással ideiglenesen meghatározott államok igazgatására és felügyeletére bíztak – egyebek mellett – annak érdekében, hogy azok fokozatosan haladjanak az önkormányzati képesség vagy a teljes függetlenség felé.^[85] Háromféle terület kerülhetett gyámság alá. Egyrészt az Alapokmány hatálybalépése idején még mandátum alatt álló területek. Másrészt „a második világháború eredményeként ellenséges államoktól elcsatolt területek”. Végül „az igazgatásukért felelős Államok által önként e rendszer alá helyezett területek”.^[86] Tizenegy terület – döntő többségük korábbi mandátumterület^[87] – került ily módon gyámsági igazgatás alá, ezek mindegyike vagy független állammá vált, vagy egyesült más területekkel vagy országokkal, esetleg szabadon társult más független államokkal azóta. Emiatt az ENSZ Gyámsági Tanácsa 1994-ben felfüggesztette működését. A dekolonizációs törekvések másik fontos eleme az önkormányzattal nem rendelkező területek ügye az ENSZ rendszerében, amely valójában azokat a gyarmati területeket jelentette vagy jelenti, amelyeket az igazgató hatalom nem a világháborúk következtében szerzett meg. Az Alapokmány ezzel kapcsolatban olyan népekről – a francia változat lakosságról – beszél, amelyek az önkormányzat teljes mértékét még nem érték el és ENSZ-tagállamok igazgatása alatt éltek/élnek.^[88] Jóllehet az Alapokmány a teljes önkormányzat lehetőségére és nem önrendelkezésre utal, a későbbi évtizedek során jórészt az ilyen népekkel kapcsolatban merült fel az önrendelkezési jog problémája.

[14] A Nemzetközi Bíróság szerint 1945 után az önrendelkezéshez való jog kógens szabálya – amelynek *erga omnes* jellege van^[89] – átalakult és személyi hatályát illetően szűkült.^[90] Lényegében a dekolonizációhoz való abszolút jogként lehetett körülírni, amely inkább a területiség, mintsem az etnicitás elvéhez kötődött,^[91] hiszen gyakorlását például az *uti possidetis* elve is korlátozta. Igaz, alkalmazása során még a hidegháború idején és azt követően is voltak kivételek a területi elv alól, mint például Ruanda-Urundi és Pakisztán, valamint Kelet-Pakisztán,^[92] azaz a későbbi Banglades

vagy Eritrea és Dél-Szudán eseteiben.^[93] Pontos tartalmát később más ENSZ-dokumentumok, valamint a Nemzetközi Bíróság esetjoga segítettek megállapítani. Az „1966. évi Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának”, valamint az „1966. évi Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának” azonos tartalmú 1. cikk (1) bekezdése értelmében: „Minden népnek joga van az önrendelkezésre. E jog értelmében a népek szabadon határozzák meg politikai rendszerüket és szabadon biztosítják gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésüket.” A két Egyezségokmány szintén azonos szövegű 1. cikk (2)–(3) bekezdései értelmében pedig:

Céljai elérése érdekében minden nép – a kölcsönös előnyök elvén alapuló nemzetközi gazdasági együttműködésből és a nemzetközi jogból eredő kötelezettségeinek a tiszteletben tartásával – szabadon rendelkezik természeti kincseivel és erőforrásaival. Semmilyen körülmények között sem fosztható meg valamely nép a létfenntartásához szükséges eszközeitől. Az Egyezségokmányban részes államok, ideértve azokat is, amelyek önkormányzattal nem rendelkező, illetőleg gyámsági területek igazgatásáért felelősek, előmozdítják a népek önrendelkezési jogának megvalósítását, s ezt a jogot az Egyesült Nemzetek Alapokmányának rendelkezéseivel összhangban tiszteletben tartják.

[15] Az Alapokmány korábban érintett bizonytalanságai – azaz, hogy jog vagy pusztán elv-e az önrendelkezés – miatt a szakirodalomban létezik olyan álláspont is, hogy a népek önrendelkezési joga csak a két Egyezségokmány 1976-os hatálybalépésével nyert nemzetközi szerződéses jogi elismerést,^[94] sőt, a Nemzetközi Bíróság esetjoga is inkább arra mutat, hogy az Alapokmány a népek önrendelkezésének elvéről nyilatkozik, míg az Egyezségokmányok a népek önrendelkezési jogát ismerik el emberi jogként.^[95] Az Emberi Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kodifikációja során a Szovjetunió 1949-ben javasolta, hogy az önrendelkezési jog kerüljön be a szerződésbe. Az előterjesztés ekkor még minden nép és minden nemzet számára biztosította volna a nemzeti önrendelkezési jogot.^[96] Az önkormányzattal nem rendelkező területek népei számára ez az elszakadáshoz való jogot is jelentette volna, míg nemzeti kisebbségek részére kisebbségi jogokat biztosított volna.^[97] A Közgyűlés egy évvel később közvetett módon felkérte az Emberi Jogok Bizottságát, hogy tanulmányozza: miképpen lehetne a népek és nemzetek önrendelkezési jogát a legmegfelelőbben biztosítani, egyúttal elismerte annak létezését.^[98] Ezt a kodifikációs folyamatot végül nem koronázta siker, de az önrendelkezési jog problémája a későbbi Egyezségokmányok előkészítése során is előkerült. A Közgyűlés 1952-ben úgy döntött, hogy a későbbi Emberi Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában vagy Egyezségokmányaiban szerepelnie kell egy cikknek, amely a minden nép és nemzet önrendelkezési jogával kapcsolatos, mégpedig a következő szövegezéssel: „Minden nép rendelkezik az önrendelkezés jogával.”^[99] Hermod Lannung jelentéstevő 1955-ben úgy látta, hogy az Alapokmány az önrendelkezés elvéről és nem jogáról beszél, így egy lényegében morális elvet nagyon nehéz lefordítani a jog nyelvére.^[100] Ráadásul a „nemzet”, a „nép” és az „önrendelkezési jog” fogalmai nincsenek meghatározva.^[101] Ebben az időszakban még nemzetek és népek önrendelkezési jogáról volt szó a javaslatokban, amelyek kapcsán ismét élen járt a Szovjetunió (->**nemzet és nép**).^[102] Nem mindenki támogatta ugyanakkor, hogy az önrendelkezési jog megjelenjen az Egyezségokmányokban, voltak, akik inkább egy később kidolgozott jegyzőkönyvben vagy egyezségokmányban rendezték volna a kérdést,^[103] mások politikai és nem jogelvnek tekintették, végül volt olyan vélemény is, hogy egy kollektív jognak nincs semmi keresnivalója egy egyéni jogokkal foglalkozó nemzetközi szerződésben.^[104] Jugoszlávia végül felhívta a figyelmet arra, hogy egy korábbi közgyűlési határozat már rögzítette az önrendelkezési jog szövegét, a „nemzetek” kifejezés így kiesett a későbbi 1. cikkből.^[105] Az Egyezségokmányok közös 1. cikkének szövegét végül harminchárom támogató és tizenkét ellenző szavazattal, tizenhárom tartózkodás mellett fogadták el 1955-ben.^[106] A támogatók főként szocialista és fejlődő államok, az ellenzők és tartózkodók pedig nyugati és latin-amerikai országok voltak.^[107] Érdekesség, hogy

ennek ellenére még később is előfordult, hogy a Közgyűlés az eredeti elképzelések szellemében a népek mellett a nemzetek önrendelkezési joga tiszteletben tartására is hivatkozott.^[108]

3.2. A népek önrendelkezési jogának alanya

[16] A kérdés – ahogyan már sokan mások is felvetették^[109] – ezzel összefüggésben az, hogy pontosan mit is ért az univerzális ->nemzetközi jog, azaz lényegében az ENSZ alapjain és keretében felépülő 1945 utáni nemzetközi jogrend az „ön” és a „rendelkezni”, továbbá a „nép” kifejezések alatt. Az irodalom és az e tárgyban elfogadott nemzetközi dokumentumok^[110] alaposan körbejárták ezt a kérdést és a Nemzetközi Bíróság is több ügyben elemezte a problémát, legutóbb éppen a Koszovó-ügyben hozott tanácsadó véleményében. Eszerint:

A XX. század második felében az önrendelkezés nemzetközi joga olyan módon fejlődött, hogy az önkormányzattal nem rendelkező, és az idegen elnyomás, uralom és kizsákmányolás alatt élő népeknek létesített jogot a függetlenséghez. [...] Mindemellett e kontextuson kívül álló esetekben is előfordultak függetlenségi nyilatkozatok. Az államok utóbbi esetekben folytatott gyakorlata nem utal olyan új nemzetközi jogi szabály keletkezésére, amely az ilyen esetekben tett függetlenségi nyilatkozatokat tiltaná.^[111]

[17] A tanácsadó vélemény idézett első mondatában foglaltak lényegében megfelelnek a Nemzetközi Bíróság eddigi vonatkozó gyakorlatának (->nemzetközi bíráskodás), ezek alapján az univerzális nemzetközi jogban „nép” alatt egyfelől a szuverén államok^[112] és az ún. önkormányzattal nem rendelkező,^[113] valamint gyámság alatt álló területek^[114] lakossága, másrészt pedig az idegen elnyomás, uralom és kizsákmányolás alatt élők értendők. Egyik kapcsolódó határozatában az ENSZ Közgyűlése részletesen elemezte az önkormányzattal nem rendelkező területek önrendelkezésének lehetséges módjait.^[115] Ennek alapján az önkormányzattal nem rendelkező területek olyan ún. gyarmati típusú területek, amelyek még nem rendelkeznek teljes mértékű önkormányzatisággal.^[116] A határozat értelmében egy önkormányzattal nem rendelkező terület háromféle módon érheti el a teljes mértékű önkormányzatiság állapotát: egyfelől ha szuverén, független állammá alakul át, másfelől ha szabadon társul valamely független államhoz végül, ha integrálódik valamelyik független államba.^[117] Szabad társulás esetében az érintett terület lakossága természetesen nem veszíti el a jogát arra – már csak a szerzett jogok elve alapján sem^[118] –, hogy később, demokratikus és alkotmányos eszközöket alkalmazva fejezze ki erre vonatkozó szándékát és a teljesen független állam létrehozásának lehetőségét válassza.^[119] Igaz, később a Közgyűlés már egyre inkább a függetlenség szinonimájaként kezdett tekinteni az önrendelkezésre.^[120] Az Emberi Jogi Bizottság 1984-ben elfogadott 12. számú általános magyarázatában úgy látta, hogy az önrendelkezési jog megvalósulása, lényegi feltételét képezi az egyéni emberi jogok biztosítása és betartása valamint azok előmozdítása és megerősítése szempontjából.^[121] A népek önrendelkezési joga elidegeníthetetlen jog, amely az Egyezségokmányban részes államokra és a nemzetközi közösségre ennek megfelelő kötelezettségeket is ró részben a saját népük, részben pedig minden más nép – ideértve az igazgatásukra bízott népet vagy népeket, továbbá az Egyezségokmányban nem részes államok népét vagy az általuk igazgatott népet vagy népeket is – vonatkozásában.^[122] Az Egyezségokmány ráadásul nem éri be a részes államok tartózkodásával ebben a vonatkozásban, hanem aktív magatartást kíván meg a népek önrendelkezési joga tekintetében. Az aktív magatartást a népek önrendelkezési jogának tartalma és bizonyos nemzetközi jogi kötelezettségek együttesen határozzák meg. Ilyen konkrét kötelezettség például a tartózkodás a más államok belügyeibe való olyan beavatkozástól, amellyel hátrányosan befolyásolják az önrendelkezési jog gyakorlását.^[123] Az aktív állami magatartásnak természetesen az Alapokmányból és a nemzetközi jogból eredő további

kötelezettségekkel is összhangban kell lennie.^[124] Az Emberi Jogi Bizottság szerint számos panaszos összekeveri a népek önrendelkezési jogát az Egyezségokmány 27. cikke szerinti kisebbségi jogokkal,^[125] de az előbbi állítólagos sérelmét a bizottság közvetlenül nem vizsgálhatja, kivéve, ha az eljárást részes állam kezdeményezi,^[126] igaz, a népek önrendelkezési jogának az utóbbiak értelmezése során lehet szerepe.^[127]

3.3. A népek önrendelkezési jogának tartalma és terjedelme az egyetemes nemzetközi jogban

[18] Tanulságosak lehetnek még az önkormányzattal nem rendelkező területek vonatkozásában az ENSZ Közgyűlésének egy a tárgykörben született korábbi, 1953-ban elfogadott határozatának észrevételei azokról a számításba veendő tényezőkről, amelyek segíthetnek dönteni az érintett államoknak abban a kérdésben, hogy egy terület vajon elérte már a teljes körű önkormányzatiságot.^[128] A Közgyűlés a határozatot saját maga, de elsősorban az önkormányzattal nem rendelkező területek igazgatásáért felelős államok számára egyfajta iránymutatásnak szánta.^[129] Ez a határozat figyelemre méltó módon próbálta meg összegyűjteni az önkormányzattal nem rendelkező területek önrendelkezési joga különféle módozatainak gyakorlása során számításba vehető szempontokat, és tulajdonképpen meghatározta a független államiság, a társult tagi státusz és az önkormányzatiság ún. más különálló rendszereinek objektív követelményeit. Ez utóbbi terminust az ENSZ későbbi dokumentumai már nem alkalmazták, helyette megjelentek viszont egyfelől az „integráció”, valamint „az önrendelkezés minden más formája” kifejezések, arra vonatkozóan azonban nem található utalás, hogy ezek egyike vagy esetleg mindegyike megfeleltethető volna az 1953. évi közgyűlési határozatban foglaltaknak. Az említett dokumentum a független államisághoz szükséges kritériumokat két, általa relevánsnak tartott dimenzió keretein belül mutatja be, jelesül egyfelől a terület nemzetközi státuszát, másfelől pedig annak belső önkormányzatiságát figyelembe véve, vagyis tulajdonképpen az államiság külső és belső dimenzióját alapul véve.

[19] Ezek alapján a nemzetközi státuszt illetően a Közgyűlés szerint ahhoz, hogy egy önkormányzattal nem rendelkező terület képes legyen a független állami létre (->állam), a következő tényezőket kell figyelembe venni. Elsőként az adott terület teljes nemzetközi felelősséggel kell hogy tartozzon minden, a külső szuverenitása gyakorlása és az ahhoz kapcsolódó belső igazgatási ügyek intézése kapcsán tett aktusa miatt. Emellett rendelkeznie kell az ENSZ-tagsághoz szükséges kritériumokkal és képesnek kell lennie arra, hogy más államokkal és nemzetközi intézményekkel kapcsolatba lépjen. Végül szuverén joga van arra, hogy gondoskodjon saját nemzeti védelméről.^[130] Ami az állami lét belső dimenzióját illeti, a Közgyűlés szerint itt a kormányforma szabad megválasztásának, a területiségnek vagy területi kormányzatnak és a gazdasági, szociális és kulturális joghatóságnak, vagyis az e területeken meglévő teljes autonómiának van jelentősége.^[131] Ezzel szemben az önkormányzatiságnak a független államiságtól különböző rendszerei esetén az érintett terület nemzetközi státuszát illetően három tényezőt kell számításba venni és lehetőség szerint rendezni. Egyfelől meg kell vizsgálni azt, hogy az érintett terület milyen mértékig jogosult a nemzetközi kapcsolatokban való részvételre, milyen esetekben köthet nemzetközi szerződéseket és ezek a kérdések hogyan viszonyulnak az érintett állam hasonló jogosítványaihoz („általános nemzetközi kapcsolatok”). Ezenkívül meg kell vizsgálni a központi állam^[132] vagy az érintett terület jogát az utóbbi politikai státuszának megváltoztatását illetően. Végül ebben az esetben is elemezni kell az adott terület esetleges ENSZ-tagságra való alkalmasságának kérdését. Természetesen az ilyen területek működésének is vannak belső dimenziói, amelyekkel kapcsolatosan a határozat szerint három kérdést kell megvizsgálni. Ebben az esetben is fontos a területi kormányzat ügyének rendezése, amelyet a három montesquieu-i hatalmi ágnek megfelelő bontásban javasol elvégezni a dokumentum. Emellett szükséges elemezni az érintett lakosságnak az állam politikai életében való hatékony részvételének és a gazdasági, szociális és kulturális joghatóság gyakorlása mértékének kérdését.^[133]

[20] Ugyancsak fontosak azok a tényezők, amelyeket tekintetbe kell venni az önrendelkezéshez való jog különféle módozatai gyakorlását illetően az önkormányzattal nem rendelkező területek esetében.^[134] Az ENSZ Közgyűlésének idézett határozata értelmében az alábbi szempontokat kell megfontolni ilyen helyzetekben. Feltehetően a legfontosabb ebben a tekintetben az érintett terület lakosságának véleménye, amelyet saját politikai státuszát illetően szabadon, befolyástól mentesen és demokratikus csatornákon keresztül fogalmazhat meg. Ehhez szorosan kapcsolódik a választás szabadságának elve, amely nem jelent többet, mint hogy ugyanez a lakosság szabadon dönthet az önrendelkezési joggal kapcsolatban szóba jöhető opciók között.^[135] Ebből egyenesen következik a harmadik lényeges szempont, amely szerint az érintettek csak önkéntes alapon korlátozhatják saját szuverenitásukat (->**szuverenitás**), és ezt a döntésüket, szintén demokratikus akaratnyilvánítás útján, bármikor megváltoztathatják. A határozat szerint jelentősége lehet a különféle földrajzi megfontolásoknak is, amelyek alatt nem kizárólag a központ-terület közötti távolságot, vagy az érintett terület geográfiai sajátosságait (például sziget, szárazföld, félsziget stb.) kell figyelembe venni, hanem azt is, hogy az önrendelkezés jogával élni kívánó terület és a vele szomszédos országok viszonylatában mennyire érvényesül a jószomszédi kapcsolatok elve, valamint hogy az előbbi politikai státuszának megváltozása és annak módja milyen hatásokkal van vagy lehet az utóbbiak érdekeire. Ezenkívül elemezni kell az etnikai és kulturális megfontolásokat is, a határozat ez alatt azt érti, hogy az érintett terület lakossága milyen mértékben különbözik faji, nyelvi, vallási, esetleg a kulturális örökséget illetően a környezetétől vagy magától a központi államtól. Az önrendelkezés jogának gyakorlásával kapcsolatban az adott terület népességének a saját jövőjével kapcsolatos döntési képességét illető politikai fejlettségét is meg kell vizsgálni.

[21] Az Emberi Jogok Bizottságának javaslatára az az ENSZ Közgyűlése 1958-ban úgy határozott,^[136] hogy a természeti erőforrások feletti állandó szuverenitás elvének mint az önrendelkezéshez való jog alapvető alkotóeleme jogi helyzetének átfogó tanulmányozására egy kilenctagú^[137] bizottságot hoz létre.^[138] Az önrendelkezési jogot a Közgyűlés így összekapcsolta a fejlődéshez való joggal, amelynek egyik mögöttes célja az emberi jogok fejlődő országok számára való vonzóbbá tétele volt.^[139] Az *ad hoc* bizottság jelentése alapján a Közgyűlés 1962-ben elfogadta „a természeti erőforrások feletti állandó szuverenitásról” szóló határozatát.^[140] Ebben egyértelműen a fejlődő országok és a függetlenedni vágyó gyarmati területek népét kívánta megvédeni a fejlett államok gazdasági erőfölényétől és a rekolonizációtól. A közgyűlési határozat a népek mellett még mindig megemlítette a nemzeteket is, mint akiknek joguk van az önrendelkezésre és a természeti vagyonuk és erőforrásaik feletti állandó szuverenitáshoz.^[141] A határozat elfogadásának egyik következménye az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (UNCTAD) 1964-ben történt létrehozása volt,^[142] amelynek Záróaktája állami jogként hivatkozik a természeti erőforrások feletti szabad rendelkezésre.^[143] A két Egyezségokmány közös 1. cikkének (2) bekezdése a népek önrendelkezési jogának részjogosultságaként^[144] ismerte el és deklarálta, hogy minden nép szabadon rendelkezik természeti kincseivel és erőforrásaival. Ennek oka az, hogy enélkül a nép nem képes betölteni – az ennél a jogszabályhelynél nem részletezett – saját rendeltetését. A természeti erőforrások és kincsek feletti rendelkezés korlátait a nemzetközi jogból és a kölcsönös előnyök elvén alapuló nemzetközi gazdasági együttműködésből fakadó kötelezettségek jelentik. Az Egyezségokmányok ehhez még hozzáteszik, hogy

[S]emmilyen körülmények között sem fosztható meg valamely nép a létfenntartásához szükséges eszközeitől.”^[145] A jogosultságnak az érintett emberi jogok rendszerében elfoglalt kiemelt helyét továbbá az is jól mutatja, hogy a gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányának rendelkezéseit sem lehet úgy értelmezni, mint ami „csorbítaná a népek [...] jogát arra, hogy teljes mértékben és szabadon élvezzék és felhasználják természeti kincseiket és erőforrásaikat.”^[146]

[22] Ez a jog ráadásul „vele született”, vagyis a „nép” jogállásában benne rejlő. A Közgyűlés 1974-ben az államok gazdasági jogairól és kötelezettségeiről szóló Karta elfogadásával és annak 2. cikkében – ismét csak az állam jogaként – újból hitet tett a nemzeti erőforrások és vagyon feletti állandó szuverenitás feletti jog mellett,^[147] valamint egy másik – a fejlődő országok által szorgalmazott és speciális ülészakon elfogadott határozattal – létrehozta az „új nemzetközi gazdasági rendet”, amelynek sarokköve lett a szóban forgó elv.^[148] A különböző regionális nemzetközi szerződéses alapú emberi jogi rezsimek átvették ugyan az elvet,^[149] annak az egyetemes nemzetközi jogban mégis elsősorban szokásjogi alátámasztása van.^[150] Utóbbit már a Nemzetközi Bíróság esetjoga is megerősítette.^[151]

[23] Az államok közötti baráti kapcsolatok és együttműködés az ENSZ Alapokmányának megfelelő nemzetközi jogi elveiről szóló 1970. évi közgyűlési nyilatkozat^[152] összefoglalta a népek önrendelkezési jogának fontosabb aspektusait.

Az egyenlő jogok és a népek önrendelkezésének ENSZ Alapokmányban foglalt elve alapján minden népnek joga van ahhoz, hogy szabadon, külső befolyástól mentesen határozza meg politikai státuszát, és hogy gazdasági, szociális és kulturális fejlődését előmozdítsa, és minden állam köteles ezt a jogot az Alapokmány rendelkezéseinek megfelelően tiszteletben tartani.^[153]

Továbbá a nyilatkozat az önrendelkezéshez való jog gyakorlásának lehetséges módjait is meghatározta:

Szuverén és független állam létrehozása, egy független államhoz való szabad társulás vagy azzal való integráció, avagy bármilyen más a nép által szabadon meghatározott politikai státusz kialakítása jelentik az önrendelkezés jogának az adott nép által történő gyakorlása módjait.^[154]

[24] A nyilatkozat értelmében „minden állam köteles tartózkodni minden olyan kényszerítő magatartástól, amely megfosztaná az érintett népeket az önrendelkezéshez való joguktól, illetve a szabadságtól és függetlenségtől.”^[155] Az ilyen kényszerrel szembeni ellenállás során a népnek joga van az Alapokmány céljainak és elveinek megfelelően támogatást keresni és kapni.^[156] Az államok külön-külön és együttesen is kötelesek továbbá előmozdítani a népek önrendelkezésének elvét, a gyarmatok és az önkormányzattal nem rendelkező területek területe az azokat igazgató államok területéhez képest eltérő jogállással rendelkeznek.^[157] Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (a továbbiakban: EBEÉ) keretében 1975-ben aláírt Helsink-i Záróokmány is elismeri a népek önrendelkezési jogát illetve elvét.^[158] Ennek alapján „minden nép teljesen szabadon és külső behatás nélkül rendelkezik akkor és úgy, ahogy neki tetszik a saját belső és külső politikai státuszának meghatározására vonatkozó joggal.”^[159] Az 1990-es Párizsi Charta egy új Európáért című dokumentumában az EBEÉ résztvevő államai megerősítették a népek önrendelkezési jogát. Az EBEÉ/EBESZ-okmányaiban a népek önrendelkezési joga szinte menetrendszerű kísérője az államok területi integritásának elve, azaz ebben a körben az önrendelkezési jog bizonyosan nem jelenti az elszakadáshoz való jogot.

[25] A népek önrendelkezési joga a nemzetközi szokásjognak is részét képezi.^[160] A dolog természete szerint elsősorban az egyetemes szokásjogi normáknak van ebben a tekintetben jelentősége, noha nem elhanyagolhatók az európai kontinensen az utóbbi néhány évtizedben tapasztalt fejlemények sem.^[161] Ahogyan a szerződéses jogban, úgy az univerzális nemzetközi szokásjogban sem korlátozódik a népek önrendelkezésének joga a dekolonizációs kontextusra.^[162] Az önrendelkezési jog szokásjogi kialakulását és fejlődését a szerződéses jog ösztönözte.^[163] A külső önrendelkezés tekintetében a szokásjogi norma és az Egyezségokmányok érintett cikke többé-

kevésbé egyezést mutat, igaz előbbi tartalmában valamivel világosabb, mint az utóbbi.^[164] Jelentősebb eltérés csak a belső önrendelkezés kapcsán mutatkozik, mivel Cassese szerint a - >nemzetközi szokásjog az alanyok körét tágabban értelmezi, a népek mellett azt az olyan faji csoportokra is kiterjeszti, amelyek nem élveznek egyenlő hozzáférést a hatalom gyakorlásához.^[165] Utóbbi szabály nyilvánvalóan a Dél-Rhodézia (Zimbabwe) és Dél-Afrika egykori faji elnyomó rezsimeire adott válaszként alakult ki a nemzetközi jogban.^[166]

3.4. A népek önrendelkezési jogának megjelenése egyes regionális nemzetközi jogi rezsimekben és a belső jogokban

[26] Az egyetemes nemzetközi szerződéses jogi szabályoknál részletesebben fogalmaz néhány regionális nemzetközi jogi dokumentum. Az Amerikai Államok Szervezetének 1948-ban elfogadott Alapokmánya az államok jogaként ismeri el, hogy külső beavatkozás nélkül válasszák meg politikai, gazdasági és társadalmi rendszerüket és hogy magukat a számukra legmegfelelőbb módon szervezzék meg.^[167] Az emberi jogok 1969. évi amerikai egyezménye nem szól a népek önrendelkezési jogáról, azt csak az 1988-ban elfogadott kiegészítő jegyzőkönyv preambuluma említi meg. Az amerikai regionális nemzetközi jogi rendszerben a már független államok mellett az őslakos népek kérdésével kapcsolódik össze az önrendelkezési jog. Az őslakos népek jogairól szóló 2016-ban elfogadott amerikai nyilatkozat 3. cikke alapján az őslakos népeknek joguk van az önrendelkezésre, amely által szabadon határozhatják meg politikai státuszukat, és szabadon fejlődhetnek gazdasági, szociális és kulturális értelemben. Az amerikai kontinensen ez az autonómiához vagy önkormányzathoz jogot és a politikai részvétel lehetőségét jelenti, az elszakadás jogának elismerése nélkül.^[168] Főleg az önrendelkezés gazdasági dimenziójára helyeznek nagy hangsúlyt az amerikai földrészen, az őslakos népek általuk lakott területek természeti erőforrásaira vonatkozó jogait számos ügyben ismerte már el az Emberi Jogok Amerikaközi Bizottsága^[169] és az Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága.^[170] Afrikában ezzel szemben tágabban értelmezik az önrendelkezési jogot. Már az Afrikai Egységsszervezet 1963. évi Alapokmányának preambuluma utalt a népek saját sorsa ellenőrzésének elidegeníthetetlen jogára, a szervezetet felváltó Afrikai Unió alapító aktája pedig elismeri az elődszervezet szerepét a kontinens felszabadításában.^[171] Az ember és népek jogainak 1981. évi afrikai kartája ennél is tovább megy: elismeri minden nép önrendelkezéshez való jogát, amelyet megkérdőjelezhetetlennek és elidegeníthetetlennek tekint. Ezenkívül hozzáteszi, hogy a gyarmatosított vagy elnyomott népeknek joguk van felszabadulni bármilyen, a nemzetközi közösség által elismert eszközt igénybe véve.^[172] Semmi nem igazolhatja egy nép másik nép általi alávétését és a népeknek joguk van a karta részes államai segítségére a külföldi uralom elleni felszabadító küzdelemben.^[173] Az ember és népek jogainak afrikai bizottsága eddig mindössze egyetlen ügyben állapította meg a népek önrendelkezési jogának megsértését. A Kongói Demokratikus Köztársaság kontra Burundi, Ruanda és Uganda ügyben az alperes országok katonai műveleteket hajtottak végre a felperes területén, és – egyebek mellett – földben rejlő természeti kincseket is kiaknáztak.^[174] A bizottság 2003-ban megállapította, hogy ez a népek önrendelkezési jogának kirívó megsértése^[175] és sürgette az érintett államokat, hogy nemzetközi jogi kötelezettségeiknek megfelelően vonják vissza csapataikat a kongói területről.^[176] Az Iszlám Konferencia Szervezete 1990-ben elfogadott az emberi jogok az iszlámban című kairói nyilatkozata is elismeri a gyarmatosítástól szenvedő népek önrendelkezéshez és szabadsághoz való teljes jogát, és egyúttal minden nép és állam kötelezettségévé teszi az ilyen népek küzdelmének támogatását.^[177] Végül az emberi jogok 2004. évi arab kartája a népek önrendelkezési jogának elismerése mellett a jog érvényesítése akadályának tekinti a rasszizmust, a cionizmust, a megszállást^[178] és az idegen uralmat, egyúttal kijelenti, hogy minden nép jogosult az idegen megszállással szembeszegülni.^[179] Az arab karta szerint ezenkívül minden nép jogosult nemzeti szuverenitás alatt és területi egységben élni.^[180] A Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége, az ASEAN 2012-ben elfogadott emberi jogi nyilatkozata nem utal a népek önrendelkezési jogára.

[27] Az Európa Tanács vagy az Európai Unió keretében elfogadott, normatív erővel rendelkező dokumentumok nem foglalkoznak kifejezetten a népek önrendelkezési jogával. Az Európa Tanácsnak ugyanakkor van néhány *soft law* jellegű dokumentuma, amely az ún. hagyományos nemzeti kisebbségek kapcsán elismeri vagy ajánlja az autonómiát mint egyfajta belső önrendelkezést,^[181] esetleg a kisebbségi jogok biztosítását tekinti ilyen közösségek esetében az önrendelkezéssel egyenértékűnek.^[182] Néhány korábbi föderatív alapú európai állam 1990 utáni szétesésére a kontinens többi államának és nemzetközi szervezetének is reagálnia kellett. Az Európai Közösségek (a továbbiakban: EK) tagállamai eleinte nem kívánták elismerni a volt jugoszláv tagköztársaságok függetlenségét, azonban a kialakuló horvát-szerb konfliktus hamar az álláspontjuk felülvizsgálatára készítette őket. Az Európai Politikai Együttműködés keretében tartott rendkívüli Tanácsülés 1991 végén elfogadta a Kelet-európai és a volt Szovjetunió területén létrejött új államok elismeréséről szóló nyilatkozatot. Ennek I. függelékében a tagállamok világosan kifejezték, hogy nem fognak olyan területi egységeket független államként elismerni, ahol nem garantálják az etnikai és nemzeti csoportok és kisebbségek jogait, mégpedig összhangban az EBEÉ keretében elfogadott vállalásokkal. Ezt megelőzően, még az év derekán összehívták a Jugoszlávia Konferenciát, amelynek munkáját egy a Robert Badinter által elnökölt döntőbizottság (Badinter-bizottság) is segítette. A Badinter-bizottság számos állásfoglalást fogadott el Jugoszlávia vonatkozásában. 2. számú állásfoglalásában leszögezte, hogy az önrendelkezési jog nem foglalja magába a létező határok megváltoztatásának jogát, vagyis megerősítette az *uti possidetis* elvét,^[183] egyebekben pedig javasolta az EK tagállamai számára, hogy ismerjék el a felbomlás után létrejött entitások független államiságát. Emellett az Európai Unió Bíróságának esetjoga is az „általános nemzetközi jog szabályának”, közelebbről szokásjogi elvnek^[184] tekinti az „önrendelkezés elvét”.^[185]

[28] Olyan szövetségi államokban, ahol az alkotmány kifejezetten nem rendelkezik a tagállamok elszakadásának jogáról, a bírói gyakorlat általában nem teszi lehetővé a függetlenedést. Az amerikai Legfelsőbb Bíróság 1869-ben hozott Texas kontra White et al. ügyében megállapította, hogy a polgárháború idején a texasi szervek által hozott minden szeparatista rendelkezés teljes mértékben érvénytelen volt, mivel az amerikai tagállamok örökké tartó, befejezett és oszthatatlan uniót hoztak létre, amelyben az önkormányzathoz való jogukat viszont megtartották. Némiképp ellentmondva az iméntieknek a Legfelsőbb Bíróság szerint egy tagállam csak a többi hozzájárulásával (például egy új alkotmánykiegészítés elfogadásával) vagy forradalom útján lehetne független állam, egyébként pedig nincs joga az elszakadáshoz.^[186] A kanadai Legfelsőbb Bíróság közismert, 1998-as és Québec esetleges egyoldalú elszakadásával kapcsolatos ítéletében kijelentette, hogy azokban az esetekben, amikor a „nép” nem gyarmati vagy más elnyomás alatt sínylődik, csak az önrendelkezés belső aspektusának gyakorlására van lehetősége, ugyanis ez áll összhangban az államok területi integritáshoz való jogával.^[187] Németországban pedig egy Bajorország esetleges kiválásával kapcsolatban tervezett népszavazás kérdésében a Szövetségi Alkotmánybíróság 2016-ban leszögezte, hogy a „Németországi Szövetségi Köztársaság a német nép alkotmányozó hatalmán alapuló nemzetállam, és a Landok nem urai az alkotmánynak. Emiatt a Grundgesetz nem biztosít lehetőséget az egyes Landoknak az elszakadási kísérletekhez. Ezzel ugyanis megsértenék az alkotmányos rendet.”^[188] Spanyolország ugyan nem szövetségi állam, de Katalónia (vagy korábban Baszkföld) elszakadási törekvései kapcsán a spanyol alkotmánybíróság illegálisnak tekintett vagy tekint minden, az autonóm közösségek függetlenségét célzó törekvést,^[189] mivel „a [spanyol] alkotmány nem a történelmi területek megállapodásának terméke”.^[190] Az ukrán alkotmánybíróság is alkotmányellenesnek nyilvánította a Krími Autonóm Köztársaság parlamentjének elszakadásról tartott népszavazásról szóló határozatát, mivel az állam területét megváltoztatni kizárólag országos népszavazás útján lehet.^[191] Az olasz alkotmánybíróság pedig Veneto régió 2014-es függetlenségről szóló véleménykérő népszavazási terveivel kapcsolatban jegyezte meg, hogy „a pluralizmus és az autonómia nem jogosítja fel a régiókat a szuverén testekként való viselkedésre”,^[192] továbbá a „Köztársaság egysége olyan alapvető alkotmányjogi állapotot jelent, amelyet még az alkotmánymódosító hatalommal szemben is meg kell védeni.”^[193] Ezzel szemben az Egyesült Királyság parlamentje törvénnyel^[194] tette lehetővé a Skócia

4. A népek önrendelkezési jogának lehetséges jövője

[29] Az önrendelkezés kérdésének különböző korszakai voltak az emberiség történelmében és ezek az időszakok különféle, ma már párhuzamosan létező megközelítéseket alakítottak ki. A második világháború végéig az önrendelkezés jórészt mint politikai koncepció vagy elv létezett, amelynek segítségével utólag legitimáltak bizonyos, az állami szuverenitást érintő változásokat. Az ENSZ Alapokmányával az önrendelkezés jogelvi elismerést nyert, amely felgyorsította a dekolonizáció folyamatát, végül a nép vonatkozásában az 1970-es évektől – legkésőbb a két Egyezségokmány 1976-os hatálybalépésétől – alanyi joggá vált, elősegítve ezzel a dekolonizáció befejezését.^[195] Napjainkban a népek önrendelkezési jogával kapcsolatban kétféle tendencia érzékelhető. Alanyi jogként rendelkezik vele minden független állam és a még létező néhány gyarmati típusú terület lakossága, továbbá az idegen elnyomás alatt élő népek. A még függő viszonyban élő népek esetében azonban az államok területi integritása elvének újbóli, egyre hangsúlyosabb előtérbe kerülésével érzékelhetők az önrendelkezés jogelvvé vagy politikai elvvé szorítására irányuló törekvések is.^[196] Bibó nyomán ez azt is jelenti, hogy a népek önrendelkezési jogának van egy a nemzetközi jogrendet forradalmasító funkciója, és miután betöltötte azt, a hangsúly áthelyeződik az államok területi integritásának elvére és a népek önrendelkezési jogának rendszert stabilizáló funkciója kerül előtérbe.^[197] Ez logikusan azzal a következménnyel jár, hogy a független államok nem érdekeltek a nép fogalmának tágabb meghatározásában, vagy az önrendelkezési jog más alanyokra való kiterjesztésében, céljuk immáron a *status quo* fenntartása. A népek önrendelkezési jogának két aspektusa létezik, egyrészt a külső vagy teljes önrendelkezés,^[198] amely alatt általában a független államisághoz való jogot^[199] és a nemzetközi kapcsolatokban való részvétel jogát értik, míg a belső önrendelkezés független államok esetében lényegében egyenlő a nép demokráciához való jogával.^[199] Belső önrendelkezés alatt – korlátozott önrendelkezés értelemben használva^[201] – ezenkívül függő viszonyban élő népek vagy más csoportok kapcsán szokás saját politikai intézményekhez vagy autonómiához való jogról is beszélni,^[202] ugyanakkor ez utóbbihoz népek nem minősülő csoportok esetében jelenleg nincs nemzetközi jogi alátámasztása,^[203] az csak politikai koncepcióként létezik. Az 1990-es években szétesett néhány kelet-európai szövetségi állam tagállamainak függetlensége vagy Koszovó esete is az önrendelkezés politikai elve alapján és utólag, *ex post facto* lett jogilag rendezve és nem értékelhető a népek önrendelkezési joga továbbfejlesztésének, bár az ilyen és ehhez hasonló esetek folyamatos kihívást támasztanak azzal szemben. Wlassics Gyula a XX. század elején úgy látta, hogy az önrendelkezést mint politikai elvet a nyers erő képes sikerre vinni.^[204]

[30] A másik azonosítható tendencia néhány nemzetközi jogi értelemben népek nem minősülő társadalmi csoporttal kapcsolatos. Két ilyen közösség említhető jelenleg, egyrészt az ún. kisebbségek/nemzeti kisebbségek/hagyományos nemzeti kisebbségek, másrészt az ún. őslakos népek. A kisebbségi kérdés jogi szabályozásáról való gondolkodás már viszonylag korán arra az álláspontra jutott, hogy részben külön kell kezelni a nemzetközi jogban azokat a csoportokat, amelyek egy adott terület eredeti lakosainak számítanak és a történelem során valamilyen külső támadás, hódítás, gyarmatosítás következtében kerültek kisebbségi és függő helyzetbe egy adott államon belül. Az Egyesült Nemzetek égisze alatt, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (a továbbiakban: ILO) keretei között indultak meg a kérdésre vonatkozó jogalkotási munkálatok, amelynek eredménye lett a független államokban élő őslakos és más törzsi és féltörzsi lakosság védelméről és integrációjáról szóló 1957. évi 107. számú egyezmény. Ezt az egyezményt már kezdetben is számos kritika érte, mindössze huszonnégy ország ratifikálta, ráadásul ezek közül tízen később felmondták az egyezményt és az ILO-nak a tárgyban kidolgozott új egyezményéhez csatlakoztak. Valóban, az ILO az 1980-as években látta elérkezettnek az időt arra, hogy egy lényegesen korszerűbb és a kihívásokra megfelelőbb válaszokat adó szerződést dolgozzon ki az őslakos népekkel kapcsolatban. Így került sor az 1989. évi 169. számú, a független államokban élő őslakos és törzsi népekről szóló egyezmény elfogadására. A 107. számú egyezmény részes felei között inkább afrikai és ázsiai államok, míg a 169.

számú egyezmény részes felei között inkább latin-amerikai, óceániai és európai országok találhatók. A két nemzetközi szerződés közötti különbség már az alkalmazott terminológiát illetően is szembeötlő, ugyanis a 107. számú egyezmény következetesen őslakos és törzsi vagy féltörzsi lakosságról, addig a 169. számú egyezmény őslakos és törzsi népekről tesz említést. Az utóbbi dokumentum a szóhasználat miatt az 1. cikk (3) bekezdésében siet leszögezni, hogy „a »népek« kifejezés ezen egyezményben nem értelmezhető akként, mint amelyhez a nemzetközi jog értelmében jogok fűződhetnek”, a 107. számú egyezmény pedig egyáltalán nem tesz említést az önrendelkezési jog gyakorlásának lehetőségéről. Vagyis megállapítható, hogy a két egyezmény kidolgozói és az azokat ratifikáló államok nem ismerik el az érintett csoportok önrendelkezéshez való jogát. Ennek ellenére az őslakos népek egyik legfontosabb követelése éppen az önrendelkezéshez való joguk nemzetközi jogi elismertetése, erre vonatkozó törekvéseik eredménye a különféle *soft law* dokumentumokban érhető tetten. Az őslakos népek jogairól szóló Nyilatkozat, amelyet az ENSZ Közgyűlése 2007-ben fogadott el, a hasonló amerikai nyilatkozattal megegyezően elismeri az őslakos népek önrendelkezési jogát, de azt a belső önrendelkezésre korlátozza,^[205] igaz a nyilatkozat preambuluma hivatkozik a releváns nemzetközi szerződésekre is. Ez valószínűleg azt jelenti, hogy az őslakos népek belső önrendelkezése a későbbi jogfejlődés során politikai elvből jogelvvé válhat.

[31] Még problematikusabb az önrendelkezés ügye nemzeti kisebbségek esetében. A külső önrendelkezéshez való joggal bizonyosan nem rendelkeznek,^[206] míg az autonómiához való jogot néhány egyedi esetben elismerik ugyan, a legtöbb esetben viszont a nemzetközi kisebbségi jogok biztosítását tekintik legfeljebb a belső önrendelkezés megvalósításaként. Tény és való, hogy az önrendelkezéshez való jog gyakorlásának emlegetése kapcsán az országok döntő része az állami területi integritást érintő külső önrendelkezésre asszociál elsőként,^[207] mivel „az önrendelkezés imázsát jelenleg a függetlenséghez való hozzájutás jelenti, a már létező államok átalakításával”,^[208] ami miatt „negatív konszenzus van az államok között a kisebbségi autonómiáról”.^[209] Ráadásul „az önrendelkezés nem egyszer fennálló jog, hanem folyamatosan gyakorolható”,^[210] így az államok szemében semmi garancia nincs arra, hogy ha a nemzetközi jog elismerné az autonómiához való jogukat, később ne követelnék ugyanilyen határozottan a külső önrendelkezés lehetőségét. Az Emberi Jogi Bizottság vonatkozó általános magyarázata^[211] szerint

„az Egyezségokmány különbséget tesz az önrendelkezéshez való jog és a 27. cikk alapján védett jogok között. Az előbbi kimondottan a népeket megillető jog^[212] [...]. A 27. cikkhez kapcsolódó jogok élvezete nem sértheti egy részes állam szuverenitását és területi integritását.”^[213]

[32] Az Emberi Jogi Bizottság túlságosan szűken értelmezte az önrendelkezési jog tartalmát, mivel az államok területi integritása sérelmének tilalmára célozva nem vette figyelembe, hogy a jog gyakorlásának következményeképpen nem feltétlenül kerül sor független állam létrehozására. Emiatt a belső önrendelkezés nem a területi integritás, hanem inkább a területi szuverenitás elvével áll összhangban és „az autonómia megoldások egyetlen korlátját az államok szuverenitása jelenti.”^[214] Myntti szerint a belső önrendelkezéstől világosan meg kell különböztetni az autonómiát, ugyanis az előbbi egy állam teljes lakosságára, addig az utóbbi az állam lakosságának csak egy részére vonatkozik.^[215] A nép önrendelkezési joga viszont nem korlátlan, ugyanis azt – egyebek mellett – más emberi jogok vagy a kisebbségi jogok nemzetközi rendszere limitálhatják adott esetben.^[216]

[33] Létezik egy elképzelés, amely szerint egy adott országhoz tartozó terület lakossága, a központi kormányzat által elkövetett súlyos és szisztematikus humanitárius természetű jogsértések esetében – egyfajta *ultima ratió*ként – egyoldalúan elszakadhatna az ilyen államtól, bár akadnak, akik szerint ilyen esetekben a nemzetközileg támogatott autonómia is megoldást jelenthet.^[217] A Nemzetközi Bíróság is utalt a Koszovó-ügyben hozott tanácsadó véleményében erre a szakirodalomban az elmúlt évtizedekben viszonylag divatos nézetre,^[218] amit általában Lee C. Buchheit^[219] nevéhez kötnek és leggyakrabban ún. „jogorvosló elszakadás elméletének”^[220] neveznek. Wildhaber bírósági elnök az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt 1996-ban ítélettel zárult Loizidou-ügyben a döntéshez csatolt különvéleményében annak adott hangot, hogy „konszenzus van kialakulóban abban a tekintetben, hogy az önrendelkezéshez való jogot jogorvoslatként kellene értékelni a következetes és kirívó emberi

jogi jogsértések esetén.^[221] A Nemzetközi Bíróság ugyan a „jogorvosló elszakadással” kapcsolatban érdemben nem foglalt állást,^[222] kijelentve, hogy „úgy véli, hogy nem szükséges megoldania ezeket a kérdéseket a jelenlegi ügyben.”^[223] Az önrendelkezéshez való jog nem viszont lehet statikus jog,^[224] „az önrendelkezés szűk, kizárólag a gyarmati kontextusra korlátozó értelmezése nem öleli fel ennek a jognak a lényegét.”^[225] A jogorvosló elszakadás elmélete persze nem teljesen új, hiszen az önrendelkezés politikai koncepciójának mindig is része volt, 1945 előtt a legtöbb szeparatista mozgalom a szuverén által elkövetett jogsértésekkel igyekezett törekvéseit igazolni, és ha a szecesszió sikerrel járt, a nemzetközi közösség az ilyen érveket általában elfogadta. A második világháború után annyi változott, hogy gyarmati kontextusban a nemzetközi közösség nem igényelte jogsértések felmutatását, mivel a gyarmati helyzetet önmagában jogellenesnek nyilvánította. A gyarmati kontextuson kívül viszont ma is gyakran előfordul az, hogy a szeparatizmust jogsértésekkel magyarázzák, amelyre a nemzetközi közösség ugyanúgy válaszol, mint 1945-öt megelőzően.

5. JEGYZETEK

- [1] Thomas BUERGENTHAL: *Nemzetközi emberi jogok*, Budapest, Helikon, 2001, 42; James CRAWFORD: „The Rights of Peoples: Peoples’ or Governments?” in James CRAWFORD (szerk.): *The Rights of Peoples*, Oxford, Clarendon Press, 1988, 58.
- [2] Sokak szerint az emberi jogok harmadik generációjába tartozó jogról van szó. Lásd például Debra L. DELAET: *The Global Struggle for Human Rights. Universal Principles in World Politics*, Stamford, Cengage Learning, 2006, 20; N. K. JAYAKUMAR: „Human Rights: From Conceptualisation to Realisation” in P. Sukumaran NAIR (szerk.): *Human Rights in a Changing World*, Delhi, Kalpaz, 2011, 40; Jane A. HOFBAUER: *Sovereignty in the Exercise of the Right to Self-Determination*, Leiden–Boston, Brill Nijhoff, 2016, 59; Roland RICH: „The Right to Development. A Right of Peoples?” in James CRAWFORD (szerk.): *The Rights of Peoples*, Oxford, Clarendon, 1988, 45.
- [3] Bár ennek a megközelítésnek a helytállóságát néhányan megkérdőjelezik. Lásd Gillian TRIGGS: „The Rights of ‘Peoples’ and Individual Rights: Conflict or Harmony?” in CRAWFORD (1. j.) 143–144.
- [4] Avishai MARGALIT – Joseph RAZ: „National Self-Determination” *The Journal of Philosophy* 1990/9, 454.
- [5] Ian BROWNLIE: „The Rights of Peoples in Modern International Law” in CRAWFORD (1. j.) 4–5; Antonio CASSESE: *Self-Determination of Peoples. A Legal Reappraisal*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995, 11.
- [6] Az Arbroath-i Nyilatkozat szövegét lásd [Constitution Society](#).
- [7] US Senate Resolution 155–Designating „National Tartan Day”. Lásd [Congress.Gov](#).
- [8] Elizabeth RODRÍGUEZ-SANTIAGO: „The Evolution of Self-Determination of Peoples in International Law” in Fernandó R. TESÓN (szerk.): *The Theory of Self-Determination*, Cambridge, Cambridge University Press, 2016, 203.
- [9] Lásd RODRÍGUEZ-SANTIAGO (8. j.) 203.

- [10] Lásd RODRÍGUEZ-SANTIAGO (8. j.) 203.
- [11] Lásd RODRÍGUEZ-SANTIAGO (8. j.) 203–204.
- [12] Peter H. RUSSEL: *Recognizing Aboriginal Title. The Mabo Case and Indigenous Resistance to English-Settler Colonialism*, Toronto, University of Toronto Press, 2005, 30–42.
- [13] Western Sahara, Advisory Opinion, 1.C.J. Reports 1975, p. 163. Igaz, ez a szemlélet csak lassan szivárgott át a nemzeti jogrendszerbe. Ausztráliában például csak az 1992-ben az ausztrál Felsőbíróság által a Mabo-ügyben hozott ítéletben történt meg az áttörés ebben a tekintetben. Részletesen lásd Peter H. RUSSEL (12. j.).
- [14] A pápai bulla angol fordítását lásd [Papal Encyclicals Online](#).
- [15] Hans-Jürgen PRIEN: *Christianity in Latin-America*, Leiden, Brill, 2013, 163.
- [16] Lásd RODRÍGUEZ-SANTIAGO (8. j.) 204.
- [17] Svájc, Németalföld vagy éppen San Marino eseteit nem ide számítva.
- [18] Lásd RODRÍGUEZ-SANTIAGO (8. j.) 205–206.
- [19] Lásd 1789. évi ember és polgár jogainak nyilatkozata 3. cikk.
- [20] Wilhelm G. GREWE: *The Epochs of International Law*, Berlin – New York, Walter de Gruyter, 2000, 420–421.
- [21] A hágai manifesztum angol és holland szövegét.
- [22] A brezáni kiáltvány szövege.
- [23] Lásd RODRÍGUEZ-SANTIAGO (8. j.) 208.
- [24] Az amerikai Függetlenségi Nyilatkozatot lásd [National Archives](#) .
- [25] A magyar Függetlenségi Nyilatkozat.
- [26] Brownlie szerint az önrendelkezési elv ekkoriban a „nemzeti elv” alteregója volt. Lásd BROWNLIE (5. j.) 5.
- [27] Lásd RODRÍGUEZ-SANTIAGO (8. j.) 213.
- [28] Lásd RODRÍGUEZ-SANTIAGO (8. j.) 213.
- [29] A hivatalos magyar fordítás szerint „fejlettebb nemzetek”.
- [30] Lásd a Nemzetek Szövetsége Egyezségokmányának 22. cikkét.
- [31] *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution*. 276 (1970), Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1971, p. 53. Sőt, egy szintén Namíbiával kapcsolatos korábbi ügyben kijelentette, hogy „a „szent hivatás” több volt vagy többé vált, mint morális vagy humanitárius idea.” *South West Africa, Second Phase, Judgment*, I.C.J. Reports 1966, p. 51.
- [32] Lásd RODRÍGUEZ-SANTIAGO (8. j.) 214–215. Lásd például az 1921. évi afgán – szovjet-orsz barátsági szerződés 7. cikkét, vagy az 1921. évi szovjet-orsz – perzsa barátsági szerződés 4. cikkét.
- [33] NAGY Károly: *A nemzetközi jog, valamint Magyarország külkapcsolatainak története*, Lakitelek, Antológia Kiadó és Nyomda, 1995, 70–78.
- [34] Lásd különösen az [Atlanti Charta](#) harmadik számú alapelvét.
- [35] Lásd az [Egyesült Nemzetek Nyilatkozatának](#) preambulumát.
- [36] Erik TUDEER: *Det åländska folkets historia. V:1. 1920–1990*, Mariehamn, Ålands kulturstiftelse, 1993, 44.

- [37] Részletesen lásd TÓTH Norbert: „Az »északi paradigma« – az ålandi területi autonómia” JURA 2005/2, 180–190.
- [38] Dorpat napjainkban Tartu néven Észtországhoz tartozik.
- [39] TÓTH Norbert: *A kisebbségi területi autonómia elmélete és gyakorlata. Nemzetközi jogi és összehasonlító jogi analízis*, Budapest, NPKE-L'Harmattan, 2014, 57–58.
- [40] Lásd az 1919. évi versailles-i szerződés 109–114. cikkeit.
- [41] Otto BAUER: *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*, Wien, Verlag der Wiener Volksbuchhandlung Ignaz Brand VI, 1907, 500.
- [42] Lásd BAUER (41. j.) 90.
- [43] Lásd BAUER (41. j.) 278.
- [44] Lásd BAUER (41. j.) 280.
- [45] Lásd BAUER (41. j.) 296.
- [46] JÁSZI Oszkár: *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés*, Budapest, Grill Károly, 1912, 196.
- [47] Rainer BAUBÖCK: „Political autonomy or cultural minority rights? A conceptual critique of Renner's model” in Ephraim NIMNI (szerk.): *National Cultural Autonomy and Its Critics*, London, Routledge, 2004, 97–111.
- [48] JOÓ Rudolf: *Nemzeti és nemzetiségi önrendelkezés, önkormányzat, egyenjogúság*, Budapest, Kossuth, 1984, 65.
- [49] Joszif Visszárionovics SZTÁLIN: „Marxizmus és nemzeti kérdés” in *I. V. Sztálin művei, 1907–1913*, Budapest, Szikra, 1949, 318
- [50] Lásd SZTÁLIN (49. j.) 358.
- [51] Lásd SZTÁLIN (49. j.) 338.
- [52] Joszif Visszárionovics SZTÁLIN: „A nemzeti kérdés feltevéséhez” in *I. V. Sztálin művei, 1921–1923*, Budapest, Szikra, 1951, 56.
- [53] Lásd JOÓ (48. j.) 64.
- [54] Joszif Visszárionovics SZTÁLIN: „Nemzeti kérdés és leninizmus. Válasz Meskov, Kovalcsuk és más elvtársaknak” in *I. V. Sztálin művei, 1928–1929*, Budapest, Szikra, 1950, 380.
- [55] Lásd JOÓ (48. j.) 62.
- [56] Lásd JOÓ (48. j.) 70–79.
- [57] Vlagyimir Iljics LENIN: *A nemzetek önrendelkezési jogáról*, Budapest, Szikra, 1949, 7.
- [58] Lásd LENIN (57. j.) 10.
- [59] Lásd LENIN (57. j.) 64.
- [60] Derek HEATER: *National Self-Determination. Woodrow Wilson and his Legacy*, London, MacMillan, 1994, 7.
- [61] A beszéd szövegét lásd [The Avalon Project](#).
- [62] Lásd RODRÍGUEZ-SANTIAGO (8. j.) 212.
- [63] Lásd RODRÍGUEZ-SANTIAGO (8. j.) 212.
- [64] Lásd a [kongresszusi beszéd IX. pontját](#).

- [65] Lásd a [kongresszusi beszéd](#) X. és XII. pontját.
- [66] Lásd a [kongresszusi beszéd](#) XIII. pontját.
- [67] Henry KISSINGER: *World Order*. New York, Penguin, 2014, 260.
- [68] HERZL Tivadar: *A zsidó állam. A zsidókérdés modern megoldásának kísérlete*, Budapest, Szülőföld, 2015, 88.
- [69] Lásd HERZL (68. j.) 91–92.
- [70] A Balfour-nyilatkozat.
- [71] James S ANAYA: „Self-Determination as a Collective Human Right under Contemporary International Law” in Pekka AIKIO – Martin SCHEININ (szerk.): *Operationalizing the Right of Indigenous Peoples to Self-Determination*, Turku-Åbo, Institute for Human Rights, Åbo Akademi University, 2000, 3.
- [72] Lásd az [Alapokmány](#) 1. cikkének 2. pontját, valamint a XI–XII–XIII. fejezetek rendelkezéseit. Kihirdette: *az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról szóló 1956. évi I. törvény*.
- [73] Yearbook of the United Nations 1946–1947. Part 1: The United Nations. Section 1: Origin and Evolution .
- Chapter K: The United Nations Conference on International Organization. 18.
- [74] Lásd CASSESE (5. j.) 38.
- [75] Lásd CASSESE (5. j.) 38.
- [76] Lásd CASSESE (5. j.) 39.
- [77] BOKORNÉ SZEGŐ Hanna: *Államazonosság – államutódlás. Jogtudományi Értekezések*, Budapest, Akadémiai, 1984, 18.
- [78] Lásd RODRÍGUEZ-SANTIAGO (8. j.) 217–218.
- [79] Stephen C. NEFF: *Justice Among Nations. A History of International Law*, Cambridge, Harvard University Press, 2014, 436.
- [80] BIBÓ István: „A kelet-európai kisállamok nyomorúsága” in BIBÓ István: *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. Bibó István Munkái Centenáriumi Sorozat*, Budapest, Argumentum – Bibó István Szellemi Műhely, 2011, 119.
- [81] Grigorij Ivanovics TUNKIN: *A nemzetközi jog elméletének kérdései*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1963, 44; lásd BOKORNÉ SZEGŐ Hanna (73. j.) 18.
- [82] Lásd az [Alapokmány](#) 1. cikk (2) bekezdését.
- [83] Lásd RODRÍGUEZ-SANTIAGO (8. j.) 218.
- [84] Lásd az [Alapokmány](#) 55. cikkét.
- [85] Lásd az [Alapokmány](#) 75–76. cikkét.
- [86] Lásd az [Alapokmány](#) 77. cikkét.
- [87] Bengt BROMS: *The United Nations*, Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia, 1990, 651–652.
- [88] Lásd az [Alapokmány](#) 73. cikkét.
- [89] Lásd az ún. Kelet-Timor-ügyben meghozott ítélet 29. pontját. *East Timor (Portugal v. Australia)*, Judgment, I. C.J. Reports 1995, p. 29.
- [90] Lásd a Koszovó tanácsadó vélemény 79. pontját.
- [91] Hurst HANNUM: „The right to autonomy. Chimera or solution?” in Kumar RUPESINGHE – Valery A. TISKHOV (szerk.): *Ethnicity and power in the contemporary world*, Tokyo, United Nations University

Press, 1996, 290.

[92] Ahmed SAIFUDDIN: *The Roles of Religion and National Identity in Bangladesh*, Åbo, Åbo Akademi University Press, 2000, 96–107.

[93] Lásd SAIFUDDIN (92. j.) 96–107.

[94] Ruth LAPIDOTH: *Autonomy. Flexible Solutions to Ethnic Conflicts*, Washington, United States Institute of Peace Press, 1997, 20.

[95] *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 2004, p. 88.

[96] Report of the 5th session of the Commission on Human Rights to the Economic and Social Council, Lake Success, New York, 9 May – 20 June 1949. E/CN.4/350.

[97] Report of the 5th session of the Commission on Human Rights to the Economic and Social Council, Lake Success, New York, 9 May – 20 June 1949. E/CN.4/350.

[98] *Draft International Covenant on Human Rights and measures of implementation: future work of the Commission on Human Rights*, G.A. Res. 421 (V) 5 U.N. GAOR Supp. (No. 20.) at 42, U.N. Doc. A/1775 (1951) Section D. p. 6.

[99] *Inclusion in the International Covenant or Covenants on Human Rights of an article relating to the right of peoples to self-determination*, G. A. Res. 545 (VI) 6 U.N. GAOR Supp. (No. 20) at 36, U.N. Doc. A/2119 (1952) p. 1.

[100] Draft International Covenants on Human Rights: report of the 3rd Committee / Rapporteur: Hermod Lannung (Denmark). A/3077. p. 31.

[101] Draft International Covenants on Human Rights: report of the 3rd Committee / Rapporteur: Hermod Lannung (Denmark). A/3077. p. 31.

[102] Draft International Covenants on Human Rights: report of the 3rd Committee / Rapporteur: Hermod Lannung (Denmark). A/3077. p. 45.

[103] Draft International Covenants on Human Rights: report of the 3rd Committee / Rapporteur: Hermod Lannung (Denmark). A/3077. p. 61.

[104] Annotations on the text of the draft International Covenants on Human Rights / prepared by the Secretary-General. A/2929. p. 3-5.

[105] Draft International Covenants on Human Rights: report of the 3rd Committee / Rapporteur: Hermod Lannung (Denmark). A/3077. p. 66.

[106] Draft International Covenants on Human Rights: report of the 3rd Committee / Rapporteur: Hermod Lannung (Denmark). A/3077. p. 76.

[107] Draft International Covenants on Human Rights: report of the 3rd Committee / Rapporteur: Hermod Lannung (Denmark). A/3077. p. 76.

[108] *Recommendations concerning international respect for the right of peoples and nations to self-determination*. G. A. Res. 1314 (XIII) 13 U.N. GAOR Supp. (No. 18.) at 27, U.N. Doc. A/4090 (1958).

[109] Lásd HANNUM (91. j.) 291; Asbjørn EIDE: „Ethnic Conflicts, Minority Protection and the International Community” in RUPESHINGE–TISKHOV (91. j.) 279.

[110] Lásd különösen az ENSZ Közgyűlésének a gyarmati országok és népek számára biztosított függetlenségről szóló Nyilatkozatát. *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*, G.A. Res. 1514 (XV), 15 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 66, U.N. Doc. A/4684 (1961). Ez a határozat azonban – *nomen est omen* – csak az ún. külső önrendelkezésre vonatkozik.

[111] Lásd a Koszovó tanácsadó vélemény 79. pontját.

[112] SULYOK Gábor: *A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata*, Budapest, Gondolat, 2004, 96.

[113] Lásd a Namíbia-ügyben hozott tanácsadó véleményt. Advisory Opinion of 21 June 1971 'Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970) p. 52: „a nemzetközi jognak az önkormányzattal nem rendelkező területekre vonatkozó újabb jogfejlődése [...] az önrendelkezés elvét alkalmazhatóvá tette mindannyiukra.”

[114] Az utolsó gyámság alatt álló terület, nevezetesen Palau 1994-ben vált függetlenné az Egyesült Államoktól az ENSZ Gyámsági Tanácsa pedig 1994. november 1-jén felfüggesztette működését.

[115] Lásd az 1541. (XV) számú határozatot. *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*, G.A. Res. 1514 (XV), 15 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 66, U.N. Doc. A/4684 (1961).

[116] Lásd a határozat Függelékének I. számú alapelvét. *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*, G.A. Res. 1514 (XV), 15 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 66, U.N. Doc. A/4684 (1961)

[117] Lásd a határozat Függelékének VI. számú alapelvét. *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*, G.A. Res. 1514 (XV), 15 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 66, U.N. Doc. A/4684 (1961).

[118] KOVÁCS Péter: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem*, Budapest, Osiris, 1996, 22.

[119] Lásd a határozat Függelékének VII. számú alapelvét. *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*, G.A. Res. 1514 (XV), 15 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 66, U.N. Doc. A/4684 (1961).

[120] Lásd LAPIDOTH (94. j.) 22.

[121] General Comment No. 12: Article 1 (Right to self determination). P. 1. Lásd továbbá SZABÓ Imre: *Az emberi jogok*, Budapest, Akadémiai, 21978, 83.

[122] General Comment No. 12: Article 1 (Right to self determination). P. 2., P. 5. és P. 6.

[123] General Comment No. 12: Article 1 (Right to self determination). P. 6.

[124] General Comment No. 12: Article 1 (Right to self determination). P. 6.

[125] General Comment No. 23: The rights of minorities (Art. 27). P. 2.

[126] Martin SCHEININ: „The Right to Self-Determination under the Covenant on Civil and Political Rights” in AIKIO–SCHEININ (71. j.) 186.

[127] *Apirana Mahuika et al. v. New Zealand*, Communication No. 547/1993 (2000). 9.2; *J.G. A. Diergaardt et al. v. Namibia*, Communication No. 760/1996 (2000). 10.3.

[128] *Factors which should be taken into account in deciding whether a Territory is or is not a Territory whose people have not yet attained a full measure of self-government*, G.A. Res. 742 (VIII), 8 U.N. GAOR Supp. (No. 17) at 21, U.N. Doc. A/2630 (1953).

[129] Lásd a határozat 3. cikkét. *Factors which should be taken into account in deciding whether a Territory is or is not a Territory whose people have not yet attained a full measure of self-government*, G.A. Res. 742 (VIII), 8 U.N. GAOR Supp. (No. 17) at 21, U.N. Doc. A/2630 (1953).

[130] Lásd a határozat Függeléke I. részének A. pontját. *Factors which should be taken into account in deciding whether a Territory is or is not a Territory whose people have not yet attained a full measure of self-government*, G.A. Res. 742 (VIII), 8 U.N. GAOR Supp. (No. 17) at 21, U.N. Doc. A/2630 (1953).

[131] Lásd a határozat Függeléke I. részének B. pontját. *Factors which should be taken into account in deciding whether a Territory is or is not a Territory whose people have not yet attained a full measure of self-government*, G.A. Res. 742 (VIII), 8 U.N. GAOR Supp. (No. 17) at 21, U.N. Doc. A/2630 (1953).

[132] „Metropolitan state”.

[133] Lásd a határozat Függelék II. részének B. és C. pontjait. *Factors which should be taken into account in deciding whether a Territory is or is not a Territory whose people have not yet attained a full measure of self-government*, G.A. Res. 742 (VIII), 8 U.N. GAOR Supp. (No. 17) at 21, U.N. Doc. A/2630 (1953).

[134] Lásd a határozat Függelék II. részének A) pontját. *Factors which should be taken into account in deciding whether a Territory is or is not a Territory whose people have not yet attained a full measure of self-government*, G.A. Res. 742 (VIII), 8 U.N. GAOR Supp. (No. 17) at 21, U.N. Doc. A/2630 (1953).

[135] *Western Sahara*, Advisory Opinion, 1.C.J. Reports 1975, p. 55.

[136] Igaz, az elvre/jogra/részjogra már egy 1952-ben elfogadott közgyűlési határozat is utalt. A jog ekkor még csak az alulfejlett államokat illette volna meg, és csak fokozatosan terjesztették ki valamennyi népre. Lásd *Integrated economic development and commercial agreements*. G. A. Res. 523 (VI), 6 U.N. GAOR Supp. (No. 20.) at 20, U.N. Doc. A/2119 (1952) 1. preambulumbekzdés.

[137] A bizottságban Afganisztán, Chile, az Egyesült Arab Köztársaság, az Egyesült Államok, a Fülöp-szigetek, Guatemala, Hollandia, Svédország, valamint a Szovjetunió képviselői kaptak helyet.

[138] *Recommendations concerning international respect for the right of peoples and nations to self-determination*. G. A. Res. 1314 (XIII), 13 U.N. GAOR Supp. (No. 18.) at 27, U.N. Doc. A/4090 (1958). P.1.

[139] RICH (2. j.) 54.

[140] *Permanent sovereignty over natural resources*. G.A. Res. 1803 (XVII) 17 U.N. GAOR Supp. (No. 17.) at 15, U.N. Doc. A/5344/Add.1, A/L.412/Rev .2 (1962).

[141] *Permanent sovereignty over natural resources*. G.A. Res. 1803 (XVII) 17 U.N. GAOR Supp. (No. 17.) at 15, U.N. Doc. A/5344/Add.1, A/L.412/Rev .2 (1962). P.1.

[142] Stephan HOBE: „Evolution of the Principle on Permanent Sovereignty over Natural Resources” in Marc BUNGENBERG – Stephan HOBE (szerk.): *Permanent Sovereignty over Natural Resources*, Dordrecht, Springer, 2015, 7.

[143] HOBE (142. j.) 7; Final Act of UNCTAD, General Principle Three.

[144] David MAKINSON: „Rights of Peoples: Point of View of a Logician” in James CRAWFORD (szerk.): *The Rights of Peoples*, Oxford, Clarendon, 1988, 73.

[145] Lásd az Egyezségokmányok közös 1. cikkének (2) bekezdését.

[146] Lásd a gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányának 25. cikkét.

[147] Charter of Economic Rights and Duties of States. G. A. Res. 3281 (XXIX), 29 U.N. GAOR Supp. (No. 31.) at 50-55. U.N. Doc. A/9631 (1975).

[148] *Declaration on the Establishment of a New International Economic Order*. G. A. Res. 3201 (S-VI), S-6 U.N. GAOR at 3-5, U.N. Doc. A/9556 (1974). <http://www.un-documents.net/s6r3201.htm>

[149] Lásd például az Ember és népek jogainak 1981. évi afrikai Kartája 21. cikkét vagy az emberi jogok amerikai egyezményéhez a gazdasági, szociális és kulturális jogok területén 1988-ban elfogadott kiegészítő jegyzőkönyv (san salvadori jegyzőkönyv) preambulumat vagy az emberi jogok 2004. évi arab kartájának 2. cikk (1) bekezdését.

[150] HOBE (142. j.) 12.

[151] *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment, I.C.J. Reports 2005, P. 244. Megjegyzendő, hogy már Európai Unió Bíróságának esetjoga is „közel került” az elv megerősítéséhez, a főtanácsnok indítványnak ezt szorgalmazó érvelését a Bíróság végül nem vette át. Lásd Opinion of Advocate General Wathelet delivered on 10 January 2018 (1) Case

C-266/16 *Western Sahara Campaign UK, The Queen v Commissioners for Her Majesty's Revenue and Customs, Secretary of State for Environment, Food and Rural Affairs*. ECLI:EU:C:2018:1 130–134. pontok.

[152] *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*, G.A. Res. 2625 (XXV), 25 U.N. GAOR Supp. (No. 28) at 121, U.N. Doc. A/8028 (1971).

[153] *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*, G.A. Res. 2625 (XXV), 25 U.N. GAOR Supp. (No. 28) at 121, U.N. Doc. A/8028 (1971). Annex. P.1.

[154] *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*, G.A. Res. 2625 (XXV), 25 U.N. GAOR Supp. (No. 28) at 121, U.N. Doc. A/8028 (1971). Annex. P.1.

[155] *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*, G.A. Res. 2625 (XXV), 25 U.N. GAOR Supp. (No. 28) at 121, U.N. Doc. A/8028 (1971). Annex. P.1.

[156] *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*, G.A. Res. 2625 (XXV), 25 U.N. GAOR Supp. (No. 28) at 121, U.N. Doc. A/8028 (1971). Annex. P.1.

[157] *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*, G.A. Res. 2625 (XXV), 25 U.N. GAOR Supp. (No. 28) at 121, U.N. Doc. A/8028 (1971). Annex. P.1.

[158] Lásd a Helsinki Záróokmány VIII. alapelvét. *Helsinki Final Act*.

[159] Lásd a Helsinki Záróokmány VIII. alapelvét. *Helsinki Final Act*.

[160] Lásd ezzel kapcsolatban például az Európai Unió Bíróságának Polisario Front ügyben hozott ítéletét. *Tanács kontra Polisario Front ítélet*, C-104/16 P, C:2016:973, 88. pont.

[161] Lásd ezzel kapcsolatban a szócikk 22. pontját.

[162] CASSESE (5. j.) 159.

[163] CASSESE (5. j.) 159. Bár az Európai Unió Bíróságának Polisario Front-ügyben hozott ítéletéből esetleg olyan értelmezés is következhetne, hogy az EUB álláspontja szerint az önrendelkezés elve már szokásjogi elv volt az Alapokmány megszövegezésének időpontjában. Lásd: Polisario Front-ítélet, C-104/16 P, C:2016:973, 88. pont.

[164] CASSESE (5. j.) 160.

[165] CASSESE (5. j.) 160.

[166] CASSESE (5. j.) 131.

[167] Lásd az Amerikai Államok Szervezetének Alapokmánya 3. cikk e) pontját. *Charter of the Organisation of American States*, 30 April 1948 (A-41). Ezt a jogot – ha nem is ennyire szofisztikáltan, de – az államok jogairól és kötelezettségeiről szóló 1933. évi montevideói egyezmény 3. cikke is elismerte. *Montevideo Convention on the Rights and Duties of States*.

[168] Lásd az őslakos népek jogairól szóló 2016. évi amerikai nyilatkozat 21. cikkét. AG/RES. 2888 (XLVI-O/16) *American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*.

[169] Case 12.053, *Maya Indigenous Communities of the Toledo District (Belize)*, October 12, 2004, p. 143.

[170] *Case of the Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua. Merits*, Reparations and Costs. Judgment of January 31, 2001. Series C No. 79, p. 153; *Case of the Saramaka People v. Suriname* Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs. Judgment of November 28, 2007. Series C No.

172, p. 156; *Case of Kichwa Indigenous People of Sarayaku v. Ecuador*. Merits and reparations. Judgment of June 27, 2012. Series C No. 245. p. 159.

[171] Lásd az Afrikai Unió 2000. évi alapító aktájának preambulumát. Organization of African Unity (OAU), *Constitutive Act of the African Union*, 1 July 2000.

[172] Lásd az ember és népek jogainak 1981. évi afrikai kartája 20. cikk (1)–(2). bekezdését. *African Charter on Human and Peoples' Rights*.

[173] Lásd az ember és népek jogainak 1981. évi afrikai kartája 19. cikkét és 20. cikk (3) bekezdését. *African Charter on Human and Peoples' Rights*.

[174] 227/99 *Democratic Republic of Congo / Burundi, Rwanda, Uganda*, p. 2.

[175] 227/99 *Democratic Republic of Congo / Burundi, Rwanda, Uganda*, p. 68.

[176] 227/99 *Democratic Republic of Congo / Burundi, Rwanda, Uganda*.

[177] Lásd a kairói nyilatkozat 11. cikkét. *Cairo Declaration on Human Rights in Islam*, Aug. 5, 1990.

[178] Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy a Nemzetközi Bíróság ún. Fal-ügyben hozott tanácsadó véleményében úgy találta, hogy az Izrael által felépített fal „súlyosan akadályozza a palesztin népet önrendelkezési joga gyakorlásában”. Lásd *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 2004, p. 122.

[179] Lásd az emberi jogok arab kartájának 2. cikkét. League of Arab States, *Arab Charter on Human Rights*, May 22, 2004.

[180] Lásd az emberi jogok arab kartájának 2. cikkét. League of Arab States, *Arab Charter on Human Rights*, May 22, 2004.

[181] Lásd TÓTH (39. j.) 72–81.

[182] Lásd különösen az ún. Schuster-jelentést vagy a Kalmár-jelentést ezzel kapcsolatban. Report. Doc. 12689. 12 July 2011. *National sovereignty and statehood in contemporary international law: the need for clarification*, p. 26. és p. 31, illetve Report. Doc. 13445. 24 March 2014. *The situation and rights of traditional national minorities in Europe*, p. 65. és p. 78.

[183] Lásd Opinion No. 2. p. 2.

[184] *Tanács kontra Polisario Front ítélet*, C-104/16 P, C:2016:973, 88. pont.

[185] *Western Sahara Campaign UK kontra Commissioners for Her Majesty's Revenue and Customs, Secretary of State for Environment, Food and Rural Affairs ítélet*, C-266/16, C:2018:118, 63. pont.

[186] 74 U.S. 700 *Texas v. White*.

[187] Reference Re Secession of Québec (1998) p. 126–127.

[188] 2 BvR 349/16–In dem Verfahren über die Verfassungsbeschwerde.

[189] Lásd Catalan News.

[190] *Senators v. Parliament of the Basque Country*, STC 76/1988, Judgment on Constitutionality, para. II.3, Apr. 26, 1988 (ECLI:ES:TC:1988:76). Idézi Asier GARRIDO-MUÑOZ: „Prime Minister v. Parliament of Catalonia. STC. No. 114/2017. Judgment on Constitutionality” *American Journal of International Law* 2018/1, 83.

[191] Case No. 1-13/2014. March 14, 2014. No. 2-rp/2014. p. 2.

[192] Judgment No. 118/2015. 7.2.

[193] Judgment No. 118/2015.

[194] Lásd *Scottish Independence Referendum (Franchise) Act 2013*.

[195] James CRAWFORD (szerk.): *Brownlie's Principles of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2012. 646–647. és 79. lábjegyzet.

[196] Ennek tudományos alátámasztásaként lásd például: Richard HAASS: *A World in Disarray. American Foreign Policy and the Crisis of the Old Order*, New York, Penguin, 2017, 236–237. Haass szerint a jelenlegi majdan felváltó új világrendben a külső önrendelkezési jog gyakorlásának lehetőségét a következő feltételek teljesítéséhez kellene kötni: történelmi igazolhatóság, meggyőző indok, az érintett lakosság nyilvánvaló támogatása, az elszakadni vágyó területen létrehozni szándékozott állam életképessége (beleértve a szuverénnel szemben fennálló nemzetközi jogi kötelezettségek teljesítésének képességét és hajlandóságát, valamint az önrendelkezésnek a területi állam életképességére gyakorolt hatását.) A feltételek fennállásáról a már szuverén államok döntenének valamilyen formában az elképzelés szerint.

[197] BIBÓ István: „A nemzetközi államközösség bénultsága és annak orvosságai. Önrendelkezés, nagyhatalmi egyetértés, politikai döntőbíráskodás” in *Bibó István munkái, Centenáriumi sorozat*, Budapest, Argumentum – Bibó István Szellemi Műhely, 2011, 135.

[198] Lásd BIBÓ (197. j.) 135; Peter HILPOLD: „Article 21” in Marc WELLER (szerk.): *The Rights of Minorities. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, Oxford, Oxford University Press, 2005, 555.

[199] Lásd LAPIDOTH (94. j.) 21.

[200] Lásd Hurst HANNUM: *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination. The Accommodation of Conflicting Rights*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1990, 30.

[201] CRAWFORD (195. j.) 646–647.

[202] KARDOS Gábor: *Kisebbségek: Konfliktusok és garanciák*, Budapest, Gondolat, 2007. 46–47.

[203] MAJTÉNYI Balázs: *A nemzetállam új ruhája*, Budapest, Gondolat, 2007, 99.

[204] WLASSICS Gyula: „Az önrendelkezés joga. Plebiscitum. A nemzeti kisebbségek védelme” *Budapesti Szemle* 1919, 5.

[205] *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. G.A. Res. 61/295, U.N. GAOR, 61st sess., Supp. No. 49, at 418, U.N. Doc. A/61/49 (2007) Annex 3-4. cikk.

[206] Lásd MAJTÉNYI (203. j.) 99.

[207] VIZI Balázs: „A kisebbségi autonómiáról a politikai részvétel és az önrendelkezés metszéspontján” *Létünk* 2014/különszám, 16.

[208] Patrick THORNBERRY: „Self-Determination and Indigenous Peoples: Objections and Responses” in AIKIO–SCHEININ (71. j.) 40.

[209] Lásd KARDOS (202. j.) 46.

[210] Lásd KARDOS (202. j.) 47; Patrick THORNBERRY: *Indigenous peoples and human rights*, Manchester, Juris Publishing – Manchester University Press, 2002, 126.

[211] Fiftieth session (1994) General comment No. 23: Article 27 (Rights of minorities).

[212] Lásd az általános magyarázat 3.1. pontját. Fiftieth session (1994) General comment No. 23: Article 27 (Rights of minorities).

[213] Lásd az általános magyarázat 3.2. pontját. Fiftieth session (1994) General comment No. 23: Article 27 (Rights of minorities).

[214] Hans-Joachim HEINTZE: „On the Legal Understanding of Autonomy” in Markku SUKSI (szerk.): *Autonomy: Applications and Implications*, The Hague, Kluwer Law, 1998, 8.

[215] Kristian MYNNTI: „The Right to Self-Determination and Effective Participation” in AIKIO –

SCHEININ (71. j.) 105.

[216] Lásd VIZI (207. j.) 18.

[217] Benedict KINGSBURY: „Restructuring Self-Determination: A Relational Approach” in AIKIO–SCHEININ (71. j.) 23.

[218] Lásd: Yash Ghai, Hurst Hannum vagy James Crawford „szuverenitással való visszaélésre” vonatkozó nézeteit.

[219] Lee C. BUCHHEIT: *Secession: The Legitimacy of Self-Determination*, New Haven, Yale University Press, 1978, 260.

[220] „Remedial secession” vagy „Secession remède”.

[221] Hans-Joachim HEINTZE: „Territorial Autonomy and International Stability: Pros and Cons from the Viewpoint of International Law” in Zelim A. SKURBATY (szerk.): *Beyond a One-Dimensional State: An Emerging Right to Autonomy?* Leiden–Boston, Martinus Nijhoff, 2005, 49.

[222] Amelynek elmaradását Bruno Simma és Bernardo Sepúlveda-Amor bírók is bírálták, előbbi a tanácsadó véleményhez fűzött nyilatkozatában, míg utóbbi különvéleményében. Lásd [Declaration of Judge Simma](#), 6–7. pont és [Separate Opinion of Judge Sepúlveda-Amor](#), 30–31. pont.

[223] Lásd a Koszovó tanácsadó vélemény 83. pontját.

[224] Joshua CASTELLINO – Jérémie GILBERT: „Self-determination, Indigenous peoples and Minorities” *Macquarie Law Journal* 2003/8.

[225] James S. ANAYA: „A Contemporary Definition of the International Norm of Self-Determination” *Transnational Law and Contemporary Problems* 1993, 131.